Бухы оронуудай пролетаринар, нэгэдэгты!

БУРЯАД ҮНЭН

СОВЕТСКЭ СОЮЗАЙ КОММУНИС ПАРТИИН БУРЯАДАЙ ОБКОМОЙ, БУРЯАДАЙ АССР-эй ВЕРХОВНО СОВЕДЭЙ, МИНИСТРНҮҮДЭЙ СОВЕДЭЙ ОРГАН

1921 оной 21-нээ гарана. | № 36 (18359) | 1990 оной февралиин 13, вторник | Сэн 3 мүн.

М. С. ГОРБАЧЕВ Дж. БЕЙКЕРТЭЙ УУЛЗАБА

М. С. Горбачев США-гай гүрэнэй секретарь Джеймс Бейкертэй февралиин 9-дэ уулзаһан байгаа. Эдэнэй хоорондо болоһон хөөрэлдөөн 3 часһаа үлүү саг соо үргэлжэлбэ. Хоёрдохи хубинь имагтал Э. А. Шеварднадзиин хабаадалгатайгаар үнгэрөө.

Совет-американ дээдэ тушаалта хүтэлбэрилэгшэдэй байгша оной июнь һарада болохо уулзалгада хабаатай асуудалнууд, дэлхэй дээрэ, илангаяа Европо түбидэ боложо байһан үйлэ хэрэгүүд, Германиин асуудал, Афганистан болон Түбэй Америкэдэхи байдалые гуримшуулха зорилгонууд дэлгэрэнгыгээр зүбшэн хэлсэгдэһэн байгаа.

(ТАСС).

«СОЮЗ ТМ-9» НИИДХҮҮЛЭГДЭБЭ

ТАСС-ай МЭДЭЭСЭЛ

Замбуулинай дайдые шэнжэлхэ программатай зохилдуулан, командир, Советскэ Союзай Герой, СССР-эй летчик-космонавт Анатолий Яковлевич Соловьев, бортинженер Александр Николаевич Баландин гэгшэдһээ бүридүүлэгдэнхэй экипажай жолоодоһон замбуулинай «Союз ТМ-9» гэжэ онгосо 1990 оной февралиин 11-дэ Москвагай сагаар 9 час 16 минутада Советскэ Союзһаа ниидхүүлэгдэбэ.

Ниидэлгын программаар хараалагдаһанай үндэһөөр «Союз ТМ-9» онгосо «Мир» гэжэ жолоодогдодог комплекстой залгалдан холбогдохо юм. Хамтын ниидэлгын үедэ эрдэмшэнжэлэлгын комплексын табадахи гол экспедициин экипаж — космонавтнууд Александр Викторенко, Александр Серебров һэлгэгдэхэ байна.

«Союз ТМ-9» онгосын түхеэрэлгэнүүд һайнаар хүдэлнэ. Космонавтнууд Анатолий Соловьев болон Александр Баландинай бэенүүд һайн.

Жолоодогдодог онгосо замбуулинай комплекстой февралиин 13-да залгалдан холболдохоор хараалагдана.

АНАТОЛИЙ ЯКОВЛЕВИЧ СОЛОВЬЕВ

Советскэ Союзай Герой, СССР-эй летчик-космонавт Анатолий Яковлевич Соловьев 1948 оной январиин 16-да Ригэдэ түрэһэн юм.

16 наһатайдаа Ригын предприятинуудай нэгэндэ слесареэр хүдэлжэ, ажалайнгаа намтар эхилээ һэн. Тиихэтээ хамта хүдэлмэришэн залуушуулай һургуулида һурадаг байгаа.

1968 ондо тэрэ летчигуудые бэлдэдэг Ленинскэ комсомолой нэрэмжэтэ Черниговскэ сэрэгэй авиационно дээдэ училищида һурахаяа ороо һэн. Училищи дүүргэһэнэйнгээ һүүлээр агаарай сэрэгэй хүсэнүүдтэ алба хэбэ. Ниидэлгын хүдэлмэри хэхэ үедөө тэрэ 10 гаран түхэлэй самоледуудые шудалаа.

А. Я. Соловьев —1971 онһоо Советскэ Союзай Коммунис партиин гэшүүн.

1976 ондо космонавтнуудай отрядта абтаа һэн.

1977 ондо летчик-туршагшадай һургуули дүүргэбэ. Анатолий Яковлевич «1-дэхи классай сэрэгэй летчик», «2-дохи классай летчик-туршагша» гэһэн мэргэжэлтэй юм.

1988 оной июнь һарада замбуулинай «Мир» комплекс дээрэ шэнжэлгэнүүдые, туршалгануудые хэһэн совет-болгар экипажай командир боложо, А. Я. Соловьев түрүүшынхеэ замбуулинай дайда соогуур ниидээ һэн.

АЛЕКСАНДР НИКОЛАЕВИЧ БАЛАНДИН

Александр Николаевич Баландин 1953 оной июлиин 30-да Московско областиин Фрязино хотодо түрэһэн юм.

1976 ондо Москвагай Н. Э. Бауманай нэрэмжэтэ дээдэ техническэ училищи дүүргэһэнэйнгээ һүүлээр эрдэмэй-үйлэдбэриин «Энергия» нэгэдэлдэ хүдэлһэн байгаа. Орёо нарин инженерэй зорилгонуудые шиидхэжэ шадаха дүршэл ехэтэй мэргэжэлтэ байһанаа харуулаа. Ехэ ерээдүйтэй замбуулинай техникэ зохёолгодо хабаадаа һэн.

А. Н. Баландин—1981 онһоо Советскэ Союзай Коммунис партиин гэшүүн.

Александр Николаевич 1978 ондо космонавтнуудай отрядта абтаба. «Союз ТМ» түхэлэй онгосо замбуулинай «Мир» комплекс дээрэ ниидэлгэнүүдтэ бэлэдхэлэй дүүрэн курса дүүргээ. Оло дахин хэрэглэгдэхэ замбуулинай онгосын экипажай бүридэлдэ бортинженер боложо, ниидэхые мүн лэ бэлдэнэ.

ПРЕСС-КОНФЕРЕНЦИ ҮНГЭРГЭГДӨӨ

БАЙКОНУР. (ТАСС). «Мир» станци тээшэ табигдаха замбуулинай «Союз ТМ-9» гэжэ онгосын экипаж А. Соловьев болон А. Баландиниие ниидхүүлгэдэ зорюулагдаһан пресс-конференци эндэ үнгэргэгдөө. Шэнэ экипаж А. Викторенко болон А. Серебровые һэлгэжэ, хахад жэл тухай саг соо замбуулинай комплекс дээрэ хүдэлхэ байна.

Манай космонавтикада түрүүшынхеэ ниидэлгын үрэ дүнгүүд онгосые ниидхүүлгын гаргашануудһаа һураггүй ехэ байхаар хараалагдана гэжэ пресс-конференци дээрэ мүн лэ тэмдэглэгдэв. Гол түлэб «Кристалл» гэжэ технологическа модуль ашаглаһанай ашаар 25 миллион шахуу түхэригэй сэбэр олзо абтахаар хүлеэгдэнэ. Тэрэ модуль мартын 30-да ниидхүүлэгдэжэ, апрелиин 7—8-да замбуулинай комплекстой залгалдан холболдохо юм.

...ОНОЙ ФЕВРАЛИИН 7-до КПСС-эй ЦК-гай ПЛЕНУМ ДЭЭРЭ

М. С. ГОРБАЧЕВОЙ хэлэһэн түгэсхэлэй үгэ

[illegible]

...ороогүй байхадань, хүдэлмэриин зарим участогуудта хуушан оньһоонуудай зарим нэгыень хэрэглэхэ хэрэгтэй болохо гээд би һананаб. Манай асари ехэ орон соо шэнэдхэн хубилгалгын үйлэ хэрэгүүдые урагшань дабшуулха аргатай онол аргануудгүйгөөр, обществые жолоо, залуургүйгөөр орхижо яашье болохогүй ха юм. Шэнэдхэн хубилгалгын замуудта обществые болон КПСС-ые шэнэдхэлгын мүнөө гараһан асуудалнуудые шиидхэхэ хэрэгтэй гээд булта нэгэн дуугаар мэдүүлнэ. Энэ бодол КПСС-эй ЦК-гай платформо соо батадхагдаа юм. Энэ гол, тон шухала юумэн болоно.

Минии танда хэлэхээ һанаһан хоёрдохи бодол хадаа медалиин ара талань болоно гээд хэлэхэ байнаб. Эрид шуудаар ажал ябуулгаа эрхилхэ хэрэгтэй гээд бидэнэр гансашье ухаагаараа бэшэ, харин бүхы бэеэрээ мэдэрнэбди. ЦК, правительство, Верховно Совет эгээл иимээр хүдэлхэ зэргэтэй болоно бшуу. Тэдэнэртэ даабари үгэжэ байһан хадаа нигэжэ хэлэнэ бэшэбди. Бидэнэр өөһэдыңгөө хараа шугам тухай хэлэнэбди. Тус сэгнэлгэһээ уламжалан, эдэ зургаануудай бүридэлдэ ородог бүхы коммунистнууд ажал ябуулгаа эдэбхитэйгээр эрхилхэ ёһотой. Энэ тон шухала. Бидэнэр сагаа гээжэ байха аргагүйбди. Партиин Центральна Комитедтэ нэгэ иимэ юумэн тухай тон зүбөөр хэлэгдэһэн байна: мүнөө сагта хожомдожо яашье болохогүй, нэгэн адли бэшэ, орёо үйлэ хэрэгүүдые ударидаха, эдэниие улам бэхижүүлхэ, һайн тээшээ хубилалтануудые дэмжэхын тулада муу, бүтэмжэтэй бэшэ үйлэ хэрэгүүдые сараха гү, али һуладхахын тулада бүхы юумэ хэхые һэдэхэ хэрэгтэй.

Правительстводэ коммунистнууд улам эдэбхитэйгээр ажал ябуулха зэргэтэй. Правительстводэ хүдэлжэ байһан коммунистнуудта тус Пленум дээрэ платформо зүбшэн хэлсэхэдээ, таанадай һанамжа дуулабагүйбди гэжэ хэлэхэдээ, нүхэдүүд, зүб гэжэ һананаб. Иимэ хөөрэлдөөн Арадай депутадуудай хоёрдохи съезд дээрэ болоо һэн гээд бэеэ сагааруулха һэдэлгэнүүд хэгдээ. Энэ анхаралдаа абахаар баримта бэшэ гээд һанаха байнаб. Эндэшье тон тиимэ хөөрэлдөөн хэрэгтэй байгаа. Мүнөө правительство бодото хэрэгүүдые ехэ эдэбхитэйгээр бэелүүлжэ эхилээ. Тиимэһээ хэлэхэ юумэн байһан лэ байха. Хэгдэжэ байһан алхамуудаа шалгахадань, бүхы партида хараа шугамыень заажа үгэхэдэнь, эдэ алхамуудаа улам батадхахадань, ЦК-гай гэшүүдтэ энэ тон хэрэгтэй байгаа. Нэн түрүүн съездын дэмжэһэн программые бүримүүн һайшаажа байһан тухайгаа нэн түрүүн мэдүүлхэ байгаабди. Бүхы юумэн тухай тодорхойгоор мэдэжэ абахадань, ЦК-гай гэшүүдтэ, партийна комитедүүдэй секретарьнарта туһалха ямар нэгэ ондоо арга правительство олохо аабза гэжэ би һанаха байнаб.

Шэнэдхэн хубилгалгын гол шухала асуудалнуудаар, орон соохи байдалые һайжаруулха талаар шухала шиидхэбэринүүдые абаха аабза гээд бидэнэй хүлеэжэ байһан Верховно Соведтэшье ажал ябуулха зэргэтэйбди. Бүхы газарнуудта коммунистнууд эдэбхи үүсхэл, ашаг үрэ ехэтэйгээр ажаллаха ёһотой. Хүсэеэ нэгэдүүлжэ, тэрээ шэнээр хубаарилжа, шэнэдхэн хубилгалгын хэрэгые болон бодото ажал ябуулгаа эрид шуудаар урагшань дабшуулха зэргэтэй байһамнай эли. Энэ минии хэлэхэ гэһэн хоёрдохи юумэн.

Шэнэдхэн хубилгалгын хэрэгэй гүн руу ороходо бүрэ обществын бүхы хубинуудые дайранабди, урда урдаһаа хараад тэмсэжэ байһан талануудай хараа бодолнууд тодорон бүрилдэнэ, һонирхолынь элирэн харагдана. Эдэ бүгэдэ хадаа манай обществын ажабайдалые гэрэл соо мэтээр харуулна.

Мүнөө эндэ һанамжануудаа андалдажа, арсалдаа үүсхэн, зарим дүнгүүдые гаргажа байхадамнай, манай омог доруун зангые олон юумэн дайрана. Энэ зал соо айхабтар хурса үгэнүүд зэдэлнэ. Тиигэбэшье һүүлэй һүүлдэ гол юумэндээ бусажа, минии һанахада, яһала зүб тобшолол гарганабди. Тиимэһээ энэ тобшололдо түшэглэжэ, ажал ябуулгаа хамтааран ябуулхые оролдохо ёһотойбди.

Үгэ буляалдаан болобо гээшэ. Шиидхэбэри абтаба. Программа баталагдаба. Хараа шэглэлнүүд бии. Хэн юун гэжэ хэлээб, энэнь хэндэ хабаатайб гэжэ мэдэхые оролдохо бэшэ, харин хүдэлхэ хэрэгтэй. Бидэнэртэ иимэ мэргэжэлтэд бии ха юм! Ондо ондоо бэшэ үгэ буляалдаан боложо байна, олон ондоо һанамжын бии байһаниинь ондоогоор бодомжолхо гэһэн удхатай гээд бидэнэр ойлгоно, дадакагүйбди. Шэнээр ойлгогдоһон демократическа централизм гээшэ энэл болоно бшуу. Манай ороной, хэрбээ тэрэнэй удха шанарые хараада абаа һаа, бүхы дэлхэйн хуби заяанай шиидхэгдэжэ байхада, шэнэдхэн хубилгалгын үндэһэн шухала асуудалнуудаар ямаршье нюусагүй үгэ буляалдаанууд болоно. Иимэ юумэнэй боложо байхада, бэе бэедээ таарахые оролдожо, бэе бэеэ гомдохоонгүй байхые оролдожо болохо юм аал? Эдэ бүгэдэ холодоо, тиимэһээ бусаха ёһогүй. Хэнтэй хүдэлжэ болохогүйб, хэнтэй болохоб гэжэ тасмаг бодоһоной хэрэггүй. Бидэнэр бултадаа хамта байха, бэе бэеынгээ мүрэ мэдэхэ, ажал ябуулгаа сугтаа эрхилхэ зэргэтэйбди! Элдэб отогууд болон бүлэглэлнүүд болон хубааржа эхилһэнэй хэрэггүй! Иигэжэ партияашье, ороноошье хосороожо болохобди.

Политбюрогой гэшүүдэй дунда эндэ болоһон үгэ буляалдаан тухай хэлэхээ һананаб. Политбюрогой ашаг үрэ ехэтэй хүдэлмэридэ һаалта хэмээр үгэеэ ойлголсохогүй юумэн мүнөө үгы гэжэ шахтёрнуудтай уулзахадаа, үнэн зүбые хэлээ һэм. Һанамжануудай тэмсэл бии, үгэ буляалдаанууд бүри хурса болоно. Энэ ойлгосотой. Бүхы оронойнмай элдэб тээһээ ерэһэн хүдэлмэришэн-нүүрһэшэдтэй уулзахадамни, ямар олон һонин юумэ тэдэнэр дуулгаа гээшэб! Бидэнэр бултадаа заседаниинуудта ерэхэдээ, ямар нэгэ документнүүдые зүбшэн хэлсэхэдээ, өөрын бодомжотой ерэнэбди, тэндэ һанамжануудаа зэргэсүүлнэбди, айхабтар хурса хөөрэлдөөн болоно. Политбюро хэдэн хуби болонхой гэһэн һэжэгэй хэн нэгэндэ түрэхэгүйн тулада, нүхэр Мальков, хэлэхээ һананаб, энэ хадаа һалаһан хэрэг мүн. Иимэ юумэн болоогүй, тиимэһээ бү болоһой гээд хүсэхэ, оролдохо хэрэгтэй. Бидэнэр бултадаа ЦК-дашье, Политбюродошье, бүхы партидашье горитой туршалга гарганабди. Тиимэһээ үндэр хэмжээнэй зэргээр ажалаа ябуулха ёһотой болонобди.

Энэ «хэмжээн» тухай. Нүхэр Алексеевэй хэлээшэ намда ехэ һайшаагдаа. Тэрэ юрэл юрист бэшэ байна. Философско аргаар тэрэ бүхы юумэндэ хандана. Бодолнуудаа тодорхойгоор бүрилдүүлхэ гээшые бодомжын үргэн хэмжээтэй байлгатай таарaлдуулха ябадалай нэгэ хүндэ үгтэһэн байхадань, ехэ туһатай байдаг. Конституционно хиналтын комитедэй түрүүлэгшын тушаалда тэрэниие дэбжүүлжэ байхадаа, энээн тухай хэлээ, иимэ сэгнэлтэ үгөө һэм.

Сергей Сергеевичэй хэлээшэ юугээрээ намда һайшаагдааб? Бидэнэр дэмжэн оролгын шатада байнабди, айхабтар орёо үйлэ хэрэгүүдтэ оролсоод, мүнөө хэжэ байһан юумэеэ, тэрэнэйнгээ хойшолонгуудые үшөөл гүйсэдөөр сэгнэжэ шаданагүйбди. Мүнөө сагаймнай шиидхэгдээгүй асуудалнуудай ашаан, социально-экономическа оршон байдалай хурсадаһаниинь бидэнэрые дарана. Манай драма эдэ бүгэдэһөөл уламжална ха юм. Бидэнэр олон юумэ ойлгонгүй алдажа, оршон байдалые орёо, шахардуу болгообди. Эдэ бүгэдэ үнэхөөрөө ушарна, тиигэбэшье бидэнэрые мэгдэхээхэ ёһогүй. Эдэ үйлэ хэрэгүүдые дээрэһээнь хараха «үндэрнэй» бидэнэртэ хүрөөд үлэхэ гэжэ һананаб. Дэлхэйн цивилизаци тээшэ эрьелтэ, социалис оршондо шэнэдхэлгын үйлэ хэрэгүүд болоно. Нүхэр Шаталинай хэлэһэнэй ёһоор бидэнэр үшөө олон юумэ һайнаар шэнжэлхэ болон ойлгохо зэргэтэйбди. Холынгоо хараа зорилгонуудые зүбөөр тодорхойлһон аад, тактикадаа алдуу бү гаргая, хоорондоо эбгүй бү болоё. Мүн элдэб юумэ хүдхаха, холихо хэрэггүй ааб даа.

Хэрбээ бүхы боложо байһан юумые эхэ үндэрһөө ходо сэгнэдэг байгаа һаамнай,— энэ нэгэ хандаса болоно. Зүгөөр эдэ бүгэдэ намайе хайшаагаар дайрахаб, үглөөдэр намтай юун болохоб гээд бодомжолон хандаа һаамнай.. Политбюродо би ходо иигэжэ хэлэдэгби: мүнөөдэр иимэ асуудал хаража үзэхэбди, тиимэһээ мүнөөдэр ээлжэ байһан тушаалнууд тухайгаа мартая, үглөөдэр бидэнэртэй юунэй болохо байһан тухай мартая, юуб гэхэдэ, манай орон тухай, тэрэнэй саашанхи хүгжэлтын хараа зорилгонууд тухай асуудал табигдана.

Хэрэгтэй үндэр бидэнэртэ үшөөл дутана гээд һананаб. Юрын шиидхэбэри олохо дуратай зон олон. Зүгөөр тиимэ шиидхэбэринүүд олдоногүй. Юрын шиидхэбэринүүдэй олдохогүй шатада бидэнэр гаравд байнабди. Юрын хүнэй, юумэ ехээр мэдэхэгүй хүнэй эли тодо харюу үгэгты, юумые хуу зиндаа зиндаагаарнь: нэгэ, хоёр, гурба, дүрбэ гээд табигты гэхэдэнь, хүлисэжэ болохоор байна. Энээниие бүхы популистнууд хэрэглэдэг гээд эндэ тэмдэглэмээр. Манай орон шэнги гүрэнэй зонхилхы парти иимэ замда гаража яашье шадахагүй юм. Бүхы дэлхэйе, ороноо, тэрэнэй мүнөөнэй байдалые, ерээдүйень бидэнэр бүри үргэнөөр харадаг болохо ёһотойбди.

Гол шухала юумэндээ бидэнэр мүнөө дээрээ алдуу гаргаагүйбди гэжэ һананаб. Гэбэшье хэрэгтэй хэмжээнүүдые абахадаа, алдуу гаргаабди, үгышье һаа, хожомдообди, илангаяа экономическа реформодо боложо байһан үйлэ хэрэгүүдые таарaлдуулжа шадаагүйбди. Эдэ бүгэдэ манай хэрэгүүдые орёо болгоо, политическэ талаһаа шанга сохилто болоо. Тиигэбэшье мэгдээд, һаргаад, «Абарыт!»— гээд хашхарха удхатай бэшэ ааб даа. «Һалбаран хүгжэжэ байһан гүрэн түрые һалгааба»,— гээд нэгэниинь, баһал иимэрхүүгээр нүгөөдэнь мүнөө хэлэдэг болонхой. Һүүлдэнь тэдэнэр шэнэдхэн хубилгалгын түлөөбди, мэгдэһэн, һагдаһан зон бэшэбди гэлдэдэг. Мэгдэһэн зон эдэ! Диилдээбди гэжэ мэдэрһэн ябадал энэл гээшэ.

Тон ехэ Пленум болоо, горитой дүнгүүд түйлагдаа. Хэрбээ платформын үндэһэ һуури дээрэ партиин бүхы элүүр энхэ, шэнэдхэн хубилгалгын хүсэнүүдые нэгэдүүлэн элсүүлжэ, манай политическэ заабаринуудые, түсэбүүдые платформо соо оруулагдаһан эрид шуудаар бэелүүлжэ эхилээ һаамнай, эдэ дүнгүүд ямар нэгэ үрэ дүн асаржа болохо.

Таанадые дэмжэхэ аабза гээд найдажа, батаар этигэжэ байһанаа мэдүүлнэб: манай хамтын хэрэг, шэнэдхэн хубилгалгын, социалис общество шэнэдхэлгын хэрэг урагшань дабшуулхадаа, бидэнэр харюусалгаяа мүнөө тон һайнаар ойлгонобди, урданайхиһаа һайнаар зэбсэгжэнхэйбди!

М. С. ГОРБАЧЕВОЙ ХЭЛЭҺЭН ҮГЭ

[illegible]

Бидэ республикын 15 районуудаар, городуудаар ябажа, коммунистнуудтай, ветерануудтай, эрдэм ба соёлой ажал ябуулагшадтай, сэрэгэй алба хаагшадтай 40 гаран предприяти болон эмхиин коллективүүдэй түлөөлэгшэдтэй уулзаһан байгаабди. Республикын партийна эдэбхитэдэй суглаан үнгэргэгдөө һэн. Юрэнхыдөө бүхы Литвагай тон ехэ, дэлгэрэнгы, үнэн зүрхэнэй хөөрэлдөөн үнгэргэгдөө гээд хэлэжэ болоно. Юундэб гэхэдэ, аудиторинууд соо, уулзалганууд дээрэ, үнгэрхэдөө үйлсэ гудамжануудта болоһон бүхы юумэн олониитэдэ мэдээсэлнүүдые тараадаг хэрэгсэлнүүдээр дамжуулан, бүхы республика соогуур дамжуулагдаһан байгаа.

Манай уулзалгануудай, үгэ буляалдаата хөөрэлдөөнүүдэй ямар оршон байдалда болоһон тухай хэлэнгүй байжа шадахагүйб. Тэрэ олохон ушарта тад ондоо байдалда үнгэрөө. Тиигэбэшье, илангаяа түсэбөөр хараалагдаагүй уулзалгануудай үедэ, ажалша коллективүүдтэ хүрэхэдөө, үнэн зүрхэнэй хандасые, талархалые мэдэрбэбди. Манай уулзалга «Саюдисай» хүтэлбэриин урда тээхэнэнь республикын хүн зониие урялһанай ёһоор «хүршэ ороной президенттэй хөөрэлдөөнүүд» мэтээр үнгэрөөгүй.

Манай ороной гол шухала зорилгонууд тухай үнэн зүрхэнэй, шууд сэхэ хөөрэлдөөн болоо. Бусад республикануудта, арадуудта, бүхы орондо, Союзда дураа гутажа байһан ушарые мэдэрээгүйбди. Сэхыень хэлэхэдэ, заримдаа шуумжэлхы ажаглалтануудые, хатуу шэрүүн ажаглалтануудые шагнаха гээшэ хүшэр һааб даа.

Юрэнхыдөө эдэ бүгэдэ үйлэ хэрэгүүдые гүнзэгыгөөр ойлгохо, илангаяа хүнүүдэй һанал бодолые мэдэжэ абаха арга маанадта олгоһон байна.

Республика дотор олонхи хүнүүдэй хубилган шэнэдхэлгын хараа бодолые баримталан бэелүүлжэ байһыень үргэн ехэ һанамжануудаа үргэнөөр, үнэн сэхээр андалдан абалсалга элирхэйлэн гэршэлбэ. Зүгөөр Литвагай обществын элдэб хүсэнүүд энэ ойлгомжодо өөһэдын удха, өөһэдын зорилго оруулдаг байна. Амяарлажа, үнгэржэ ерэхэдээ, Союзһаа республикые гаргажа, гансаарандаа хубилган шэнэдхэлгын хэрэгүүдые бэелүүлхэ хүсэл эрмэлзэл эли бодоор харагдана. Тиибэ ябашье, энэ хэлбэрил, энэ шэглэл Союзтай холбоо барисаагаа алдахагүйе хүсэнэ хэбэртэй. Шэнэдхэгдэһэн КПСС-эй харилсаата федеративна гүрэнэй бүридэлдэ ороһон бүхы союзна республиканuудай коммунистнуудай хамтын хүсэлэл оролдолгонуудаар шэнэдхэлгын зорилгонуудые шиидхэхэ ёһотойе бусадай найдажа байһаниинь элеэр харагдана.

Эдэ заримдаа тад һөөргэ хараа бодолнуудай үндэһөөр КПСС-эй ЦК-гай декабриин Пленумэй тобшололнууд үгтэгдэн абтаба. Нэгэ талаһаа — Москвагай зүгһөө хуушанай ёһо баримталга элеэр харагдана гэжэ харуулха һэдэлгэ гаргагдана. Нүгөө талаһаа — Литвагай Компартиин бага бэшэ хубинь, республикын ажалшад ЦК-гай Пленумэй материалнууд соо шэнэдхэлгэ хэхэ, түргэн хубилалтануудай түлөө тэмсэдэг бүхы хүнүүдтэй хөөрэлдөө хэхые КПСС-эй хүсэжэ байһые харуулха гэһэн хүсэл эрмэлзэл болоно.

Мүнөө үедэ республика дотор сепаратис һанал бодол булюу байна гэжэ баталха ушартай болоһомнай халагламаар. Литвагай обществын горитой хубинь өөрсэ янзын үндэһэ яһанай булюу байдалтай байһанаа харуулхые оролдоно. Үндэһэн шухала ушар баримтануудые хараада абанагүй. Үндэһэ яһанай мэдэрэлдэ хабаатай энэ темээр элдэб хараа бодолой хэлэгдэдэг байһаниинь элитэ. Республика дотор боложо байһан хангалтагүй үйлэ хэрэгүүд урданһаа хойшо эшэ үндэһэтэй, олохон ушарта гүрэнэй хэмэл нэгэдэмэл байгуулалтаһаа, бодото федерализмын үгы байлгаһаа эхитэй гэжэ ЦК-гай Пленумдэ хабаадагшадай Литвада ошолго, элдэб шатануудта болоһон уулзалганууд, хөөрэлдөөнүүд үшөө дахин харуулба. Энэмнай мүн лэ бодото байдалһаа үндэһэтэй. Социализмын түхэл шэнжые Сталинай хубилгажа буруу һүргэһэн алдуу эндүүнүүд түбтэ найдахагүй ябадалай үрэһэ тариһан, амяараа байха хүсэл эрмэлзэл түрүүлһэн байха юм. Эндэ нэмэхэ, хаһаха юумэн байхагүй.

Энээн тухай би хэлээ һэм, энэл сагта ниитын һанамжые зоригжол түгэсөөр нэгэдхэн бүридүүлхэ ушарнууд, тэрэниие ашаг шууяанай урасхал руу оруулха ябадал үзэгдэһэн байна. Национальна гүн мэдэрэл эдэбхитэйгээр ашаглахада, иимэ юумэн болоно ха юм. Амяараа болохые үндэһэлхэ ябадал ехэнхидээ юрэнхы шэнжэтэй байна, олон ушарта үлүүсэ жэшээлһэн, дэгэд хэлэһэн болон бусад ушарнууд дайралдана. Энээнтэй хамта арадта хэншье үнэн сэхыень хэлэнэгүй ха[illegible]жэ бидэ мэдэрээбди. Союзтай холбоонууд мүнөө юун гээшэб, тэрэниие һандаргаабал, республикатай, арад зонтой юун болохоб, Литвада болон Союзда ямар хойшолонгууд тохёолдохоб гэжэ сэхэ хэлэдэггүй байна. Энээнһээ холодоно бшуу.

Нүхэдүүд, энэ тобшололнай бидэндэ хэрэгтэй гэжэ һанагдана. Манайда олон тоо баримтанууд бии, юумэнэй гол удхые бүгэдын харахын тула юрэл тоо, баримтануудые тунхаглаха хэрэгтэй байгаа бшуу. Профессорнууд болон академигууд, заримыень би мэдэхэ байгааб, харин бусадыень тэндэ мэдэхэ болооб, бидэндэшье, Литвагай олониитэдэшье этигэмээр юушье хэлээгүй. Үнэн дээрээ тэдэнэй үндэһэ баримтанууд гэхэдэ, хэбшэшэһэн хуушанай баримтануудые дурдадаг байна ха юм. Орон доторхи хубилалтануудай эршэ багатайгаар хубилжа байһан ушар республика доторхи шэнэлэлгын ябуулгануудта һаад ушаруулна гэжэ үсэд нэтэрүүгээр батадхагдана. Литвада хубилган шэнэдхэлгын ябуулгануудай гол зорилгонь нэгэл юумэндэ —национальна амяарлалгын хэрэгтэй байһанда, республикын СССР-эй бүридэлһөө гараха ябадалда гансал зорюулагданхай байха юм.

Иимэ һанал бодолнууд Компартиие хүлгөөжэ эхилээ. Тиимэ, энэ асуудал обществодошье, партидашье хажуу тээһээ баадхагдаа гэжэ би сэхэ хэлэнэб. Тиихэдээ хуушанай буржуазна Литватай холбоотой, тэрэ сагта ээлжэ байһан өөһэдыңгөө экономическа хараа бодол ба политическэ байдал тушаа дурасхаалтай холбоотой хүнүүд баадхана ха юм. Огто лон түрүү бэшэ хүсэнүүдтэй тэдэнэй эсэгэнэр гү, али үбгэ эсэгэнэртэй харилсаа холбоотой байһан хүнүүд мүнөө урагшаа гаража байна хэбэртэй. Тэдэ мүнөө эдэбхи булимтаран абаа гээшэ.

Съездын шиидхэбэринүүд партиин нэрэ хүндые үзэгдөөгүйгөөр үргөө гэжэ намда Литвада хэлээ һэн. Нээрээшье тиимэ байжа болоо юм гү. Энээнтэй хамта тэндэхи байдалтай танилсалга хадаа иимэ нэрэ хүндэ заһан сэхэ хараа бодолнуудые аршалан хамгаалһанай ашаар бэшэ, харин тэдээнһээ сухарин һанай, сепаратис бодолнуудта таарaлдадаг болоһоной, националис хүсэнүүдтэ һаймһарһанай эсэстэ түйлагдаһан байна гэжэ харуулаа. Энээнэй хойшолон гэхэдэ, Компартиин бодото харалга, тэрэнэй хоёр тала бүридүүлэлгэ болоно ха юм. Литвагай Компартиин хүтэлбэри, урдынхидаал адли, ябуулжа байгаа хараа шугамайнгаа аюулые үшөөл өөһэдөө мэдэрнэгүй ха гэһэн бодол түрэхэ юм. Олон үйлэ хэрэгүүдые тэдэ мүнөө үедэ республикын хэмжээн соо дэлгэржэ байгаа политическэ тэмсэлэй, абьяас шуналалай хараа бодолоор харадаг байна. Теэд энэмнай Компартида, тэрэнэй политикада, стратегидэ, тактикада үшөөл гүйсэд дүүрэн бэшэ бшуу. Эндэ бүхы юумэн бодожо үзэгдэнхэй, жэшээжэ харагданхай бэшэ байна гэһэн бодол баһал түрэнэ.

Иигэжэ шиидхээбди, бэшэ арга байхагүй гэжэ бидэндэ харуулхые оролдоно ха гэһэн мэдэрэл бидэ тэндэ байха үедэ саг үргэлжэ обёордог байгаабди. Уулзалгануудай үедэ хэлэгдэһэн үнэн зүб баримтануудай нүлөө доро Компартиин XX съездын шиидхэбэринүүдэй зүб байһые һэжэглэхэ ушарнууд дэлгэрнэ аа гү гэжэ үнгэрхэдөө нүхэр Бразаускас болон бусад нүхэд һанаагаа зободог байгаа. Хубилган шэнэдхэлгын хуби заяанай түлөө, манай бүхы арадуудай федерациин хуби заяанай түлөө манай хамтын харюусалга тухай нүхэд ёһоор Литвагай Компартиин манай нүхэдтэ үшөө дахин хэлэхэ бидэ ёһотойбди гэжэ намда һанагдана. Литвагай газар дээрэ бусад арадуудай олон түлөөлэгшэдэй ажаһуудаг байһан тула энэмнай бүхы арадуудта хабаатай болоно ха юм. Энэмнай манай гүрэнэй нэгэ хуби байна бшуу. Литвагай КП-гэй хоёрдохи съездын шиидхэбэринүүдтэ тэдэниие хүргэһэн тэдэнэй хараа шугамдахи һула талануудые дабахыень бидэ нүхэдтөө зүбшэхэ ёһотойбди.

КПСС-эй XXVIII съездэдэ бэлэдхэлтэй холбоотой, хубилган шэнэдхэлгын гол шэглэлнүүдые, ойрын сагта манай обществын хүгжэлтэдэ хабаатай КПСС-эй ЦК-гай платформые зохёон найруулгатай холбоотой асуудалнуудые мүнөөдэр, үсэгэлдэр болон уржадар зүбшэн хэлсэлгэнүүд КПСС доторхи, совет федераци доторхи гүн гүнзэгы хубилалтанууд хадаа һанаагаа зобохо бүхы ябадалые усадхахын тула ямар асари ехэ арга боломжонуудые Литвагай коммунистнууд болон ажалшадта нээжэ үгэнэб гэжэ хараха арга боломжо тэрэнэй хоёр хубиие түлөөлдэг Литвагай Компартиин манай нүхэдтэ үшөө дахин үгэнэ ха юм.

Энээнһээ болохо ондоо һанал бодолнуудта абтажа, оршон байдалай баалалта доро тэдэ съездэ гаража ерээ ха гэһэн мэдэрэл бидэндэ баһал түрэһэн байна. Бодожо үзэхэ саг байгаа, минии һанамжаар, мүнөө тэдэ үнгэрһэн Пленум дээрэ ба Литвада ябаха үедөө бидэнэй хэлэһэн тобшололые гүн бодолтойгоор ойлгохо тэдэ аргатай байна. Тиихэдэ бидэ гүн гүнзэгы хубилалтануудай арга боломжо хадаа хубилган шэнэдхэлгын политикые бэелүүлгээр, федераци болон КПСС-ые өөрыень шэнэлэлгээр хангагдаха юм гэжэ тиихэдэ хэлээ бэлэйбди. Үнгэрһэн үе соо бидэ шэнэ үйлэ хэрэгүүдэй гэршэнэр болоо гээшэбди. Би Азербайджандахи, Арменидэхи үйлэ хэрэгүүд тушаа хэлэнэб. Эдэмнай, нэгэ талаһаа, союзна республикануудай эрхэ сүлөө бэхижүүлхэ хараа шугам аршалха гээшэ, нүгөө талаһаа, бүримүһэн федерациие аршалан хамгаалха гээшэ, ямар зүб ябадал болоноб гэжэ үшөө дахин харуулаа ха юм. Ондоо хандалга һанагдаагүй хойшолонгуудтай байжа болохо гээд хододоо хэлэдэг байгаа гээшэбди. Харин мүнөө хойшолонгуудынь харагдаа гэжэ хэлэжэ болохо байна. Эндэ болоһон юумэн хадаа эгээл аюултай харгы зам болоно бшуу.

Һая болоһон Литвагай Компартиин ЦК-гай Пленум дээрэ Литвагай Компартиин Программа болон Статудые КПСС-ые шэнэдхэн хубилгалгын түхэл янза гээд сэгнэхэ дурадхал КПСС-эй Центральна Комитедтэ оруулаад, партиин XXVIII съезд дээрэ хаража үзэхэ гэжэ дурадхаһаниинь эли тодоор сэгнэнгүй бидэнэр гаража шадахагүй байнабди. Эндэ үнэн сэхэ байхаяа һананаб. Литвагай Компартиин хүтэлбэрилэгшэдшье шэнэдхэлгэ тухай бодолдо абтана гээд гэршэлнэ ха юм. Хэрбээ энэл шэглэлээр саашадаашье алхамуудай хэгдээ һаань, зүб алхамууд хэгдэнэ гэжэ би хэлэхэ байнаб. Тус мэдүүлгэ соо хэрэгтэй зарим юумэн бии. Литвагай Компартиин документнүүдые КПСС-тэ таарамжатай түхэл янза гээд хаража үзэхэ гэжэ ойлгохоор бэшэ ааб даа. Юрэл Литвагай коммунистнууд партиин XXVIII съездһээ арсанагүй, тиихэдээ КПСС-һээ арсанагүй ха юм. Өөрынгөө, иигээд харахада, ехэ юрын бэшэ, харилсаа холбооной түхэл янза дурадхана.

Минии һанахада, Центральна Комитет, съезд ямаршье дурадхалнуудай ороо һаань, зүбшэн хэлсэхээр бэлэн байха юм. Тиигэбэшье тэдэнэрые гараа үргэн, бэеэ тушаан угтажа абаха гэжэ хэлэхээр бэшэ ааб даа. Юрэл, бидэнэр зүбшэн хэлсэхээр бэлэмди.

Сугтаа ябаһан бүхы нүхэдни намайе дэмжэхэ байха гэжэ һананаб: партийна, совет, илангаяа ажахын хүтэлбэрилэгшэдэй болон зохёохы интеллигенциин дунда оюун ухаан бодолой талаһаа тон ехэ дарaлтын хэгдэжэ байһан оршон байдалдашье, харюусалгаяа алдаагүй, интернационалис хараа бодолоо батаар баримталдаг хүнүүд урданайхи мэтэ олон гэжэ ойлгообди. Тэндэ бидэнэр олон зоноор хөөрэлдөөбди, нүхэр Бразаускас болон нүхэр Бурокявичюс гэгшэд аяншалгымни үедэ ходо хажуудамни

(Үргэлжэлэлынь 2-дохи нюурта).

М. С. ГОРБАЧЕВОЙ ХЭЛЭҺЭН ҮГЭ

(Үргэлжэлэл. Эхининь 1-дэхи нюурта).

ябалсаа. КПСС-эй платформо баримталдаг сэг зуурын ЦК-тай уулзаабди. Хэрбээ эдэ нүхэдэй хараа бодол тухай тодорхойгоор хэлэхэ болоо һаа, шэнэдхэгдэһэн КПСС-эй бүридэл соо бээе дааһан Компартиин түлөө тэдэнэр дуугаа үгэнэ. Ондоогоор хэлэхэдэ, мүнөө манай хамтын хараа бодол болоод байһан, XXVIII съездэ ЦК-гай платформын мэдээжэ заабаринууд соо баталагдаһан хараа бодолыемнай дэмжэнэ. Тэдэнэр партиие, федерациие шэнэдхэлгын, союзна республикануудай эрхэнүүдые үргэдхэлгын, демократизацилгын, обществые болон нацинууд хоорондын харилсаануудые урда сагай бүхы муу юумэнһээ сүлөөлхын түлөө дуугаа үгэнэ. Энэ хараа бодол хадаа үсэгэлдэрэй юумэн гэжэ зарим зон харуулхаяа һанана, зүгөөр энэ хадаа шэнэдхэн хубилгалгын үйлэ хэрэгүүдэй оршон соо тааран һан, ехэ ерээдүйтэй хараа бодол гээд эндэ хэлэхэ хэрэгтэй. Советскэ Союзһаа гаража ошоходо, ямар аюулнууд ушарха байнаб гэжэ улам олон хүнүүдэй мэдэдэг, ойлгодог болохо бүринь, Литвагай коммунистнуудай эдэ хубиин хараа бодолые дэмжэгшэд бүри олошорхо. КПСС-эй платформо баримталдаг Компартиин хараа шугамые хүдэлмэришэн ангиин интернациональна олон томо коллективүүд дэмжэнэ гээд хэлэхэ хэрэгтэй.

Эдэ бүгэдэдэ бидэнэрэй хандасые богонихонооршье һаань, хэлэхэ хэрэгтэй гэжэ би тоононоб. Юуб гэхэдэ, тус республикаһаа ороһон мэдээсэлнүүд КПСС-эй платформо баримталдаг Литвагай Компартиие республикын ниитэ-политическэ ажабайдалһаа гаргаха һэдэлгэнүүд хэгдэнэ, тэрэниие хуулита бэшэ гээд соносхохо тухай заналтанууд зэдэлнэ гэжэ гэршэлнэ. Эдэ нүхэдтэ хүшэр хүндэ байна. Тэдэнэр залан шууд хараа шугамай үндэһэн дээрэ арадай өмин шухала аша туһые хамгаална. Энэнь үргэн һайхан харгы дээрэ гаргахал ёһотой. Тиихэдэнь тэдэнэрые урбагшад гээд шахуу соносхоно ха юм.

Тиимэһээ Литвагай Компартиие болон тэрэнэй хүтэлбэриие урихадаа, бодожо үзэхыень, энэ байдалһаа гараха замуудые бэдэрхыень уряалаабди. Тэрэл зуура КПСС-тэй холбоо барисаатай байха гэһэн хараа бодолоо баримталдаг нүхэдтэ бидэнэр бултадаа дэмжэлгэ үзүүлхэ зэргэтэйбди.

Мүнөө нэн түрүүн хэлэһэн һанамжадаа би дахинаа бусахамни: бээе бариха, бэе бэедээ хүндэтэйгөөр, анхаралтайгаар хандаха хэрэгтэй. Эдэ бүгэдэ хадаа бидэнэртэ бултандамнай тон шухала ха юм. Бидэнэр шахардуу байдалые һуларуулха һэдэлгэ хэнэбди, тиишээ ошожо зоноор харилсаабди, энэ зүб хэмжээн байгаа. Тиигэбэ ябашье Литвагай Компартиин XX съездын бээе дааһан Компарти бии болгохо тухай шиидхэбэринь КПСС-тэй эмхидхэлэй болон политическэ талаһаа холбоо барисаагаа таһалха хэрэгтэ зорюулагдаһан алхам болоно гээшэ. Тэндэ элдэб национальностиин манай совет хүнүүдэй ажаһуудаг хаданъ, тус республикые Советскэ Союзай нэгэ хубинь гэжэ тоолоод, мүнөө тогтоод байһан байдалһаа гараха замуудые тодорхойлхо хэрэгтэй. Тиихэдээ сэг зуурын ЦК-гай, мүн Литвагай Компартиин зүгһөө хамтын оролдолго гаргаха тухай мэдүүлгэнүүдэй хэгдэдэг байһаниие хараада абаха шухала.

Литвагай Компартиин XX съездын тогтоолые КПСС-эй Программада болон Уставта харша гэжэ тоолоод, ЦК-гай Пленумэй тэрэниие болюулха бүхы үндэһэн бии. Юуб гэхэдэ, бээе дааһан парти хадаа КПСС-һээ таһаранхай гэһэн политическэ хандасаяа харуулаа ха юм. Зүгөөр партиин болон обществын бүхыдөө ажабайдалда ушаржа боломоор муу хойшолонгуудтай иимэ хандаса холбоотой гэжэ бидэнэртэ һанагдана. Энэ ушарта улам һүжэрхэ зүришэлдөөнүүд республиканууд хоорондын национальна харилсаануудые бүри хурсадхаха байна бшуу.

Манай һанахада, нүхэдүүд, тохёолдоһон хүшэр хүндэ байдалһаа гараха арга бэдэрхэ, хөөрэлдэхэ арга боломжонууд мүнөө дээрээ барагдаагүй гэжэ онсолон тэмдэглэхэ хүсэлтэйб. Теэдшье эрид шууд хубилган шэнэдхэлгын ба политическэ платформын үндэһэ һуури дээрэ партиие шэнэдхэлгын харюусалгатай хаһада орожо, партиин XXVIII съездэ бэлдэжэ байна гээшэбди.

Литвагай Компартиин XX съездын шиидхэбэри тухай КПСС-эй ЦК-гай Пленумэй тогтоолой проект уншагдаба. М. С. Горбачевой болон ЦК-гай декабриин Пленумдэ хэбаадаһан бүлэг нүхэдэй Литвагай ССР ошолгын дүнгүүд тухай мэдээсэл шагнаад, Литвагай ажалшадтай болоһон уулзалганууд дээрэ һанал бодолоо нюуса далдагүйгөөр халан абалсалга, ЦК-да ерэдэг олон тоото бэшэгүүд болон телеграммануудай шэнжэнь КПСС-эй үнгэргэжэ байгаа хубилган шэнэдхэлгын политикын республикада дэмжэгдэдэг байһан тухай гэршэлнэ гэжэ Пленум тэмдэглэнэ.

Хоёрдохинь. КПЛ-эй XX съезд КПСС-эй хэмжээгээр зарлагдаһые, КПСС-эй бүридэлһөө Литвагай Компартиие гаргаха тухай асуудалые шиидхэхын тула тэрэнэй делегадуудай этигэмжэ түлөөлэлгэгүй байһаниие хараада абан, Литвагай Компартиин организацинуудта КПСС-эй Программа болон Устав хүсөө гээгээ гэжэ мэдэрһэн КПЛ-эй XX съездын резолюциие, мүн тэрэшэлэн партиин гэшүүн байлгада хабаатай КПЛ-эй гол хуулиин гү, али уставай зарим зүйлнүүдэй (тэдэнэр КПСС-эй бэшэ, харин Литвагай Компартиин гэшүүд болоно гэжэ гол хуули соонь бэшэгдэнхэй) хүсэндөө оролгые КПСС-эй XXVIII съезд болотор зогсоохо гэжэ КПСС-эй ЦК-гай Пленум шиидхэбэ.

Литвагай Компартиин ЦК-гай Пленум дээрэ хэлэгдэһэн бодолнуудые хараада абан, КПЛ-эй XX съездын документнүүдые, программа болон гол ёһые партиин XXVIII съездэ хэгдэһэн дурадхалнууд гэжэ тоолохо.

Ажал ябуулгадань шухала эрхэ нүхэсэлнүүдые байгуулха талаар хэмжээнүүдые абажа, Литвагай Компартиин сэг зуурын ЦК-гай хүдэлмэридэ (КПСС-эй платформо дээрэ) дэмжэлтэ үзүүлхэ.

КПСС-эй ЦК-да тогтоогдохо гуримтай зохилдуулан, республикын партийна организацинуудһаа КПСС-эй XXVIII съездэ делегадуудые һунгалгые үнгэргэхэ гэжэ КПСС-эй ЦК Литвагай Компартиин ЦК-да ба Литвагай Компартиин сэг зуурын ЦК-да (КПСС-эй платформо дээрэ) дурадхана.

Гурбадахинь. Пленумэй һайшааһан съездын урдахи үгэ буляалдаата хөөрэлдөөнэй политическэ платформын, партиин бусад документнүүдэй үндэһэ һуури дээрэ Литвагай ССР-тэхи ниитын-политическэ байдалые тогтонижуулгын аша туһада республикын коммунистнуудай ба партийна организацинуудай хараа шугамуудые дүтэрхы болгохо талаар хүдэлмэриие үргэлжэлүүлхэ гэжэ КПСС-эй ЦК Центральна Комитедэй Политбюрое уялгална.

Литвагай коммунистнууд социалис үг зорилгонууд болон хубилган шэнэдхэлгын зорилгонуудта үнэн сэхэ байха, түүхэтэ харюусалгаяа мэдэрэн, Литва арадай революционно түйлалтануудые алдуулхагүй, КПСС-ые шэнэдхэлгэдэ, тогтууритай һайн үндэһэ һуури дээрэ манай арадуудай һайн дуранай холбооое бэхижүүлгэдэ хубитаяа оруулха гэжэ найдажа байһанаа КПСС-эй ЦК элирхэйлнэ.

Иимэ хандасатайгаар XXVIII съезд болотор Компартинуудай хүтэлбэрилхы хоёр зургаан — Литвагай КП-гэй ЦК болон Литвагай Компартиин сэг зуурын ЦК (КПСС-эй платформо дээрэ) хүдэлхэ болоно.

Дурадхагдаһан шиидхэбэриин баталан абтаа һаань, XXVIII съездын хүдэлмэридэ хабаадаха, өөһэдынгөө түлөөлэгшэдые съездэдэ эльгээхэ арга боломжо республикын коммунистнуудта, бүхы Компартида олдохо һэн. Литвагай Компартиин хүтэлбэрилхы хоёр орган зохихо гуримаар съездэдэ хабаадаха делегадуудые һунгаха һэн.

КПСС-эй ЦК-гай ПЛЕНУМ ДЭЭРЭ ХЭЛЭҺЭН ҮГЭНҮҮД

КПСС-эй ЦК-гай Пленум дээрэ 1990 оной февралиин 7-до Литвагай Компартиин XX съездын шиидхэбэринүүдтэй холбоотой асуудалнуудые зүбшэн хэлсэлгээе үргэлжэлүүлһэн байгаа.

КПСС-эй ЦК-гай Генеральна секретарь **М. С. Горбачев** энэ асуудалаар үгэ хэлэбэ.

Литвагай Компартиин ЦК-гай нэгэдэхи секретарь **А-М. К. Бразаускаста** үгэ үгтэбэ. Тусхайлбал, тэрэ иигэжэ хэлээ:

Литвагай Компарти өөрын Программатай, Уставтай, бусад политическэ документнүүдтэй бээе дааһан политическэ парти болоо. Энэ ушар хэнэйшьеб хубиин аша туһаар бэшэ, харин энэ асуудалые түрүүлэн табиһан, тэрэниие үни хада табиһан эхин партийна организацинуудай үүсхэлээр болоһон байгаа.

Хэрбээ шухала политическэ шиидхэбэринүүдые сэг соогоо багсаамжалан тодорхойлхо, баталан абаха эргатай байбал, политическэ хүсэн болохо парти общество дотор бүтэмжэтэй һайн үүргэ дүүргэдэг, тэрээндэ нүлөөлдэг гээшэ. Ондоогоор хэлэбэл, парти хадаа үйлэ хэрэгүүдэй һүүлдэ шагтагалдажа ябаха бэшэ, харин түрүү зэргэдэ, манлайда дабшаха ёһотой. Иимэ хараа бодолһоо абажа харахада, Литвагай Компартиин XX съездын шиидхэбэринүүд маанадта, Литвагай коммунистнуудта, общество дотор тодорхой дэмжэлгэ абаха арга олгоно гэжэ баталха зэргэтэйбди. Республика дотор үнгэргэгдэһэн һүүлшын социологическа шэнжэлгэ энээн тухай хөөрэнэ.

Общество дотор тохёолдожо байһан байдалые, аша туһые сэг соогоо мэдэрхэ, тэдэниие бэелүүлхэ хэмжээнүүдые абаха, программанууд болон хараа бодолнуудые хүсөөрөө хүнүүдтэ баадхахагүй, харин, тад һөөргэ, бүтэмжэтэй һайн эрилтэнүүдэй үндэһөөр политикаяа бэелүүлхэ гээшэ али бүхы политическэ эмхиин, угайдхадаа, партиин гол зорилго болоно бшуу. Иимэ хандаса манай политическэ байгуулалтада шэнэ, заншалта бэшэ байна. Тиимэһээ тэрэниие хүнүүд бултадаа һайшаанагүйл. Заримашуул эдэ бүгэдые гэдэргэнь татана, хуушанайнгаа гуримаар хүдэлнэ, хуушанайнгаа һанал бодолоор, дадал шадабаряар ажаһууна, бодомжолно, Арад зон, тэдэнэй эгээл түрүү үзэл бодолтон демократиин үндэһөөр ямар нэгэн юумэ туйлахада, ходо-доо үнэн зүб байдаг гээшэ гэжэ бидэ гүнзэгы сэдьхэлһээ этигэн найданабди. Энээндэ һэжэглэхэ, угайдхадаа, арад зоной гүн сэдьхэлһээ гараһан хүсэл эрмэлзэлые шууяа шэмээгүй таһалга соо мүндэлһэн түсэбүүдэй туһаламжаар хазаарлаха гээшэ ямаршье аша үрэгүй, бүтэхэгүй хэрэг лэ.

Национальна һэргэн хүгжэлтын һанал бодол, гүрэн түрэеэ һэргээлгэ хадаа мүнөө республикын олонхи хүн зоной ухаан бодолые хүлгүүлжэ байна гэжэ үгэ хэлэгшэ хөөрөөгөө үргэлжэлүүлбэ. Гэбэшье Литвада энээниие бэелүүлхэ харгы замуудые олонхид элдэб янзаар ойлгоно. Тиимэһээ олон ондоо һанамжанууд хэлэгдэнэ — эгээл зүүнэй үзэл бодолһоо эхилээд, тад һөөргэ бодолнууд хүрэтэр. Гэбэшье манай Компартиин уряа лозунг Литвагай олонхи хүн зониие нэгэдүүлнэ. Бээе дааһан байдалгүй Литва хадаа ерээдүйдэ ямаршье эмжалта туйлажа шадахагүй Литва болоно гэжэ нюухагүй байнабди.

Асуудалые иимээр табиһан ушарые хүнүүд бултадаа ойлгоно гэхын аргагүй. Угайдхадаа, манай республикада ажаһуудаггүй хүнүүд ойлгоногүй бшуу. Бээе дааһан байдалтай Литвае һэргээхэ стратегическэ зорилгонуудые бэелүүлхэдээ, Компарти энэ зам хадаа залан сэхэ, өөрын шатануудтай үйлэ хэрэг болоно гэжэ ойлгоно.

Экономическа талаараа бээе дааһан байдалтай болохо, ёһотойл политическэ олон ондоо һанал бодолые, праламентын демократизмые батадхаха гээшэ мүнөө шухала удха шанартай байна. Тиихэдэ бидэ һайн дуранай хүсэл эрмэлзэлдэ, үгэеэ ойлголсолгодо үндэһэлдэг амгалан тайбан, парламентска, конституционно зам шэлээбди. Бусад онол арганууднаа илгаанинь юуб гэхэдэ, мүнөө тэрэ ехэ ерээдүйтэй, холын хараа бодолтой байһанаа элирхэйлэн гэршэлээ. Тиимэһээ өөһэдынгөө партнернуудтай экономическа холбоо барисаагаа таһалхые, экономическа хамжаае буруу һүргэхые хүсэжэ байна гэжэ бидэниие ходо ходо гэмнэхыень соносоходо, гайхалтай байна. Тад ондоо юумэн тухай хэлэгдэнэ.

Дэлгүүрэй харилсаануудта, али алинда ашатай туһатай экономическа харилсаануудта үндэһэлдэг иимэ экономическа холбооое Советскэ Союзда тогтоохо шухала. Манай һанахада, имагтал дэлгүүрэй харилсаанууд лэ арадуудай холбоо барисаанай һалбари, тэрэниие лаб хангаха эрхэ нүхэсэл болохо зэргэтэй.

Маанадые дэмжэһэн олон тоото бэшэгүүдые абаабди, мүнөөшье абажа байнабди гэжэ үгэ хэлэгшэ хөөрөөгөө үргэлжэлүүлээ. Зүгөөр мүнөө маанадые ойлгохогүй, дайсан харша олохон хүнүүдтэй ушаржа байнабди. Нэн түрүүн эдэ бүгэдэ али бүхы аргаар КПСС-эй ниитэ нэгэдэлтэй байхые оролдогшодһоо иимэ юумэн үндэһэлэн гарана. Сэхыень хэлэхэдэ, мүнөө бидэ эдэ асуудалнуудта ондоогоор хандана бди. Шэнжэ шанараараа тад ондоо бодолтойгоор, харилсаанай, адли тэгшэ эрхэтэй хамжаанай, нэгэ нэгэндээ этигэн найдалгын, хүндэлэлгын гол ёһонуудаар XXI зуун жэлдэ орохо шухала гэжэ тоолонобди.

Парти дотор һанал бодолнуудай хубааржа байһые ойлгонгүй, харангүй байжа болохогүй. Литвагай Компарти өөрын хараа бодолтой юм. Энэмнай эб ее таһалһан ябадал, үе можо болохо гэһэн уряа бэшэ, харин бэдэрэлгэ болоно. Тэрээнгүйгөөр хүгжэлтэ дэбжэлтэ туйлажа шадахагүй байһамнай эли.

Ушар иимэһээ КПСС-ые залан сэхээр хубилган шэнэдхэхэ гээшэ өөһэдын шатануудтай, онсо илгаануудтай, зүрилдөөнүүдтэй хэрэг болоно гэжэ ойлгонобди. Республика бүхэнэй онсо илгаае, шэнжэ шанарые, тохёолдоһон ниитын-политическэ байдалые, бээе дааһан байдалтай болохо талаар Компартиин бэлэн байһые хараада абаха эрилтэ табина.

Мүнөө Литвагай Компартиин урдын бүридэлэй 40 процентнь Литвагай бээе дааһан Компартиин бүридэлдэ ороно. Орохобди гэжэ гараа табяагүйшье һаа, коммунист бүхэн Литвагай Компартиин Программа болон Уставые хүтэлбэри болгон баримтална бшуу. Эдэ бүгэдэ партийна суглаанууд дээрэ бэелүүлэгдэнэ, дансалагдана. Бидэ энэ хэрэгые удаан сэг соо һамшаагаа һэмди. Михаил Сергеевич болон бүлэг нүхэдүүдэй ерэтэр, нэгэ хэды сэг соо хойшолуулагдаһан Пленум болотор һамшаагаа һэмди. Гэбэшье партийна организацинууд өөһэдөө мүн лэ эдэбхи үүсхэл гаргана, тиимэһээ бидэ эдэ баримтануудые имагтал тоосоондо абаха ушартай болонобди.

Зүбшэн хэлсэгдэжэ байһан асуудалаар КПСС-эй ЦК-гай тогтоолой проект тушаа ямар һанамжатай байһанаа мэдүүлхэ зуураа, үгэ хэлэгшэ иигэжэ тэмдэглээ: Ушар баримта бэелүүлэгдээ. Компарти эмхитэйгээр бүридүүлэгдэжэ байна. Энэ хэрэгые зогсоожо гү, али КПСС-эй XXVIII съезд болотор лажа хойшолуулжа болохо гээшэб гэжэ ой ухаандаашье оруулхань мүнөө хүшэр бэрхэшээлтэйл. Манай республика дотор ондоо партиие бүридүүлжэ байһан партиин талаар манай нүхэдтэй хёмороо зүришэлдөө үүдхэхэ гэнэ бэшэбди. Тиимэ юумэн огто болохогүй. Өөһэдынгөө дурадхалнуудтайгаар газетэнүүдтэ материалнуудые толилуулдаг, телевиденеэр үгэ хэлэдэг хүнүүдэй бии байһаниинь элитэ. Гэбэшье манай Литвагай Компартиин зүгһөө ямаршье алхамууд хэгдэнэгүй.

Республика дотор, Литвагай Компартида тохёолдожо байһан байдалые гүнзэгыгөөр хаража үзөөд, КПСС-эй XXVIII съезд болотор ямаршье шиидхэбэри абахагүйень үгэ хэлэгшэ түгэсхэлдөө Пленумдэ дурадхаа.

Литвагай Компартин ЦК-гай нэгэдэхи секретариин үгэ хэлэжэ байха үедэ Пленумдэ хабаадагшад тэрээндэ хэдэн асуудалнуудые табиһан байгаа. Тусхайлбал, Литвагай Компартиин коммунистнууд өөһэдынгөө делегадуудые КПСС-эй XXVIII съездэ һунгаха юм гү гэжэ М. С. Горбачевой табиһан асуудалда үгэ хэлэгшэ иигэжэ мэдүүлбэ: Харюусахамни хүшэр байна. Бээе дааһан байдалтай, дулдыданги бэшэ Литвада коммунистнуудта хэхэ юумэниинь олдохогүй байха, болохоёо байһан һунгалтые «Советүүд — коммунистнуудгүйгөөр» гэһэн уряа доро үнгэргэхые һанаашална гэжэ «Саюдисай» бэшэһэн юумээр, ондоо ажал ябуулагшадай үгэнүүдээр Г. К. Крючков һонирхожо байһанаа мэдүүлээ. Мүнөө депутадта кандидадуудай 60 гаран процентнь коммунистнууд юм. Эдэнэй олонхид республикын Верховно Соведэй депутадуудаар һунгагдаха аргатай гэжэ А.-М. К. Бразаускас тэмдэглээ. XX съездын һүүлээр Литвагай Компартиин нэрэ хүндэ эрид дээшэлээ. Хүнүүд, тэдэнэй горитой хубинь, тон ехэ хубинь нэгэдэхи секретариин хэлэһэнэй ёһоор, коммунистнуудые дэмжэнэ. «Саюдисай» хүтэлбэрилэгшэдэй зарим хубинь коммунистнууд юм. Съезд дээрэ тэдэниие ЦК-гай бүридэлдэ һунгаа, тэдэнэр эдэбхитэйгээр хүдэлнэ, Литвагай Компартиин хараа бодолые хамгаална.

«Саюдис» хадаа гол түлэб республикын хүн зоной олонхиин һанал бодолые элирхэйлдэг эмхи мүн. Хэрбээ эдэ эмхинүүдтэй ниитэ нэгэн һанал бодолтой байһанаа бэдэрээ, юрэнхы асуудалнуудые шиидхэлгэдэ дүтэлөө гү, али энэ талаар ойро дүтэ болоо гээшэ һаамнай, республика дотор тогтууритай һайн ажабайдалые хангажа болоно.

Арадай депутадуудай болохоёо байгаа съезд дээрэ Конституциин хубилгагдахада, А.-М. К. Бразаускас ямар хараа бодол баримталха гээшэб гэжэ С. И. Гуренко һонирхобо. Хоёр партиин гэшүүн байһанаа тэрэ ямараар тайлбарилха гээшэб? А.-М. К. Бразаускас иигэжэ харюусаба: һайн гэжэ тоолоноб. Бүхы юумэн һайн. Манай республика дотор 6 дахи статья болюулагдаа.

Литвагай ССР-тэ ерээд, ябажа хараһанайнь түлөө КПСС-эй ЦК-гай Генеральна секретарь М. С. Горбачевто, КПСС-эй ЦК-гай, тэрэнэй Политбюрогой гэшүүдтэ баяр баясхалан хүргөөд, Литвагай Компартиин сэг зуурын ЦК-гай (КПСС-эй платформо дээрэ) секретарь **М. М. Бурокявичюс**, тэрэнэй һанамжын ёһоор, гол политическэ асуудалаар — Литва ямар замаар хүгжэн дабшаха гээшэб гэһэн асуудалаар зарим тэды һанал бодолнуудаа хубаалдаба. Литвада коммунис хүдэлөөн энэ асуудалтай холбоотой юм.

Литвагай Компартиин бээе дааһан байдал, тэрэниие хубилган шэнэдхэлгэ хадаа КПСС-һээ таһарха ябадал болоно. Советскэ Союзай бүридэлэй газаа талада бээе дааһан байдалтай Литвагай гүрэниие байгуулха гээшэ Литвагай ажабайдалай шэнэ түхэл шэнжэнүүд болоно гэжэ республикын партийна хүтэлбэрилэгшэд ойлгоно гээд үгэ хэлэгшэ мэдүүлбэ. Документнүүдэй гэршэлһэнэй ёһоор, Литвагай Компартиин амяараа боложо таһархые хүсэдэг хэлбэрил Литвагай ССР-эй социалис гүрэн түрые тооно, мэдэрнэгүй. 1940 ондо революционно хүсэнүүдэй илатар, Литвада бии байһан тэрэ гүрэн түрые һэргээхын түлөө тэмсэнэ. Литвагай Компартиин XX съездын, мүн тэрэнэй бусад хуралдаануудай документнүүд Литвагай урданай байдал һэргээхые хуушанай ёһо баримталдаг хүсэнүүдэй хүсэжэ байһые элирхэйлэн харуулна. «Литва үндэһэ яһатанай гүрэн түрэеэ алдалгада» «1940 ондо литва яһатанай гүрэн түрые усадхалгын ехэ нүлөө үзүүлһэн ушар хадаа гэмтэ ябадал болоно» гэжэ буруушаан шүүмжэлэгдэнэ. 1940 ондо Литвада Совет засагые һэргээһэн литва арадай революционно, фашизмда эсэргүү хүсэнүүд иимээр лэ сэгнэгдэнэ. Имагтал КПСС-һээ дулдыданги бэшэ Литвагай Компарти Литвагай бээе дааһан байдалтай гүрэниие һэргээжэ шадаха байна гэһэн һанал бодол нэбтэрүүлэгдэнэ.

Литвагай коммунистнуудай ехэнхи хубиин КПСС-һээ таһаралга хадаа Литвагай Компартиин олон жэлэй революционно, интернационалис хараа бодолнуудта шанга сохилто болоно, энэ хадаа Россин коммунис эмхинүүдһээ, союзна республикануудай компартинуудһаа Литвагай коммунистнуудай үзэл сурталай-эмхидхэлэй нэгэдэлые арсаһан ябадал болоно гэжэ тоолонобди гээд үгэ хэлэгшэ үргэлжэлүүлбэ.

Литвагай Компартиин хүтэлбэрилэгшэд амяараа боложо таһархые хүсэдэг ябуулгануудаа удаан сэг соо гансал КПСС-эй ЦК-гай хүтэлбэрилэгшэдһөө бэшэ, харин Литвагай коммунистнуудһаа нюуһан, тэдэниие һамарган байха. СССР-эй бүридэлэй газаа талада бээе дааһан байдалтай Литвагай гүрэниие байгуулха гээшэ гол зорилго болоно гэжэ Литвагай Компартиин ЦК-гай январиин Пленумэй материалнууд харуулна. Литвада Совет засагые байгуулгые соносхохо, Советскэ Союзай бүридэлдэ Литвагай ССР-ые оруулха талаар Литвагай Арадай сеймэй түүхэтэ актнуудые болюулха тухай бүлэг хуулинууд бэлдэгдээ. «Саюдисай» хүтэлбэрилэгшэд, Литвагай ССР-эй Верховно Соведэй Президиумэй гэшүүд тэдэниие Литвагай ССР-эй Верховно Соведэй февралиин сесси дээрэ табиха юм.

Амяараа боложо таһархые хүсэдэг хүсэнүүдэй иимэ хараа бодол түүхэтэ бодото байдалда зохилдоногүй. Нэгэдэхеэр, Литва хуулиин үндэһөөр СССР-эй бүридэлдэ ороһон байгаа. Хоёрдохёор, 1940 оной зунай үйлэ хэрэгүүд Германиин болон СССР-эй хоорондо 1939 ондо баталагдаһан договорнуудтай холбоогүй юм.

Мүнөө ород арадта, ород үндэһэ яһатанда дураа гуталгые үүдхэжэ байгшад, ород болон СССР-эй бусад арадуудһаа Литва арадые таһалхые хүсэжэ байгшад литва арадые уһа руу шиихахые оролдожо байна гэжэ гүнзэгыгөөр ойлгоноб.

Үгэ хэлэгшын һанамжын ёһоор, Литвагай ССР-эй хүн зониие Советскэ Союзда зүрюу харшаар табихын тула, литва арадай омогорходог үндэһэ яһанай мэдэрэлээр национализмые һэргээхын, тэрэниие хэра амяа хараһан зорилгонуудаа бэелүүлхэ талаар хэрэглэхын тула Литвагай ССР-эй болон бүхы Советскэ Союзай хоорондо конституционно хёмороо зүришэлдөөн зорюута үүдхэгдэнэ бшуу.

Литвагай Компартиин хүтэлбэрилэгшэдэй гаргаһан политическэ ба үзэл сурталай шэнжэтэй алдуу эндүүнүүд хадаа Литвагай орёо хүшэр политическэ байдалай ушар шалтагаануудай нэгэниинь болоно. Һанамжануудаа баталхын тула үгэ хэлэгшэ хэдэн тодорхой жэшээнүүдые харуулба.

Советскэ Союзай бүридэлдэ байхадань Литвагай ССР-тэ социалис гүрэнэй бодото бээе дааһан байдал хангагдаха аргатай, СССР-эй федеративна байгуулалта Ленинэй ойлгомжын ёһоор шэнэдхэгдэхэ байһандань найданабди, тиимэһээ СССР-эй бүридэлдэ Литвагай ССР-эй хүгжэлтые сахин хамгаалнабди гэжэ тэрэ мэдүүлээ. Ушарынь юуб гэбэл, энэ хадаа Литвагай коммунистнуудые хоёр хуби болгожо хубааралһан гол асуудал мүн. Энэ асуудалаар бидэнэй хоорондо үгэеэ ойлголсохо юуншье байхагүй. Магад, бусад асуудалнуудаар үгэеэ ойлголсожошье болохобди, зүгөөр энэ асуудалаар үгэеэ ойлголсожо шадахагүйбди. Тиимэһээ бидэ Советскэ Союзай бүридэлдэ Литвагай байхын түлөө тэмсэнэбди.

СССР-эй бүридэлдэ Литвагай хүгжэхын түлөө мүн лэ тэмсэхэ байнабди гэжэ өөһэдынгөө программаар, статудаар олониитын дунда тодоор мэдүүлхыень Литвагай Компартиин хүтэлбэрилэгшэдые уряалнабди. Хубилган шэнэдхэлгэ Советскэ Союзые һандаргаха гэһэн удхатай Литвагай засаг барижа байһан ажал ябуулагшад бодомжолно гээшэ гү? Юуб гэбэл, түүхэ иимэ алхамуудые хэндэшье, хэзээшье хүлисэхэгүйл.

Мүнөө үедэ платформонуудай талаар коммунистнууд болон партийна организацинууд амяарлагдажа байна. Энэ хадаа дороһоо үндэһэлэн гараһан үйлэ хэрэг мүн. КПСС-эй бүридэлэй газаа талада байха Литвагай Компарти статудаа хүтэлбэри болгон, эхин партийна организацинуудһаа эхилээд, районно болон городской хүрэтэр өөһэдын партийна байгуулалтануудые дары түргөөр бүридүүлхые хүсэнэ.

КПСС-эй гэшүүд-коммунистнууд өөһэдын партийна байгуулалтануудые мүн лэ бүридүүлжэ байнхай. Литвагай Компартиин (КПСС-эй платформо дээрэ) Вильнюсэй, Шяуляйн, Алитусай горкомууд байгуулагдаа. Городской, районно партийна конференцинүүдые үнгэргэхөөр бэлдэжэ байһан Каунас, Клайпеда хотонуудта, мүн зарим хүдөөгэй районуудта эмхидхэлэй комитедүүд байгуулагдаа. Республикын партийна эдэбхитэдэй зүблөөн 1990 оной январиин 20-до болоожо, Литвагай хүн зоной диилэнхи хубиин ажаһуудаг хүдөөгэй районно партийна организацинуудые гол түлэб түлөөлөө һэн. КПСС-эй хараа шугамые залан сэхээр сахин хамгаалхабди гэжэ эдэ коммунистнууд мэдүүлһэн байгаа.

Бидэ онсо эрхэ байдалда хүдэлнэбди. Шэнээр һунгагдаһан Литвагай Компарти бодото ажал ябуулгадаа үлэмжэ демократическа статут гэхэ гү, али устав нэбтэрүүлээ. Тиимэһээ манай республика дотор тохёолдоһон эрхэ байдалтай тааралдуулан зохилдуулжа, партийна ажабайдалай зарим асуудалнуудые бүри таарамжатай зохидоор шиидхэхыень КПСС-эй ЦК-е гуйнабди. Юундэб гэхэдэ, КПСС-эй мүнөөнэй Уставай ёһоор, Литвагай Компартиин (КПСС-эй платформо дээрэ) ажабайдалай үндэһэн шухала асуудалнуудые дары шиидхэжэ шадахагүй байнабди. Зүгөөр эгээл шухала юумэниинь юуб гэхэдэ, Литвагай Компартиин (КПСС-эй платформо дээрэ) хүдэлжэ байһые КПСС-эй ЦК-гай Пленумэй документнүүд соо мэдэрхэ хэрэгтэй. Хэрбээ Литвадахи КПСС-эй партийна организацинуудта тодо һонор хандасын талаар, Литвадахи КПСС-эй гэшүүдые социальна талаарнь хамгаалха талаар Литвагай Компартиин (КПСС-эй платформо дээрэ) политикые дэмжээгүй гээшэ һаа, Литвада КПСС олон арбан мянган коммунистнуудаа алдаха байна. Тиигэжэ Литвада КПСС-эй ЦК-гай политическэ түшэг тулгуури бага болохо. Литвада КПСС-эй политическэ хүсэн нилээд һуларха, Литвагай ССР-эй эрхэтэдэй ухаан бодолдо КПСС-эй политическэ үүргэ нүлөөн доошолхо байна. Энэнь республика дотор политическэ байдалай доройтон уналгые улам һүжэрөөхэ бшуу.

Литвада национальна асуудал шиидхэгдээгүй байна. Энэнь Литвагай газар дээрэ ажаһуудаг олонхи ород болон поляк зоной һанаа зобоно. Үнэн сэхэ бэшэ ябадал тухай олон тоото гомдолнууд ороно. Республика дотор тохёолдоһон байдалһаа айжа жэхыжэ байһанаа олон хүнүүд, илангаяа ород үндэһэ яһанай хүнүүд мэдүүлнэ. Литва хэлэнэй гүрэнэй статус тодорхойлогдоо, гэбэшье Литвада ород болон поляк хэлэнүүдэй юридическэ статус шиидхэгдээгүй. Республикын Компартиин хүтэлбэрилэгшэд эдэ бүхы асуудалнуудаар юумэ хэжэ шадаагүй байһаар.

Литвада бодото дээрээ хоёр Компарти бии гэжэ үгынгөө түгэсхэлдэ хэлэхые хүсэнэб. Совет Литвада тохёолдоһон байдалые КПСС-эй ЦК зүбөөр сэгнэжэ, тэдэнэй бии байһые мэдэрхэ зэргэтэй. Тиихэтээ хамта Литвагай Компартиин XX съездын документнүүдтэ шууд сэхэ сэгнэлтэ үгэхэ ёһотой.

Литвагай Компарти (КПСС-эй платформо дээрэ) республика дотор социальна үндэһэ һууритай юм. Тэрэнэй зэргэнүүд ургана. Республикын ажабайдалда тэрэнэй политическэ нэрэ хүндэнь мүн лэ удаа дараалан ургажа байна. Республикын национальна түхэл шэнжые хараада абажа, тэрэ литва арадай болон Литвагай газар дээрэ ажаһуудаг бусад арадуудай аша туһада, мүн бүхы Советскэ Союзай аша туһада харюусаһан политика бэелүүлхэ юм.

Литвагай ажалша коллективүүдтэ, партийна организацинуудта үнгэрһэн уулзалгануудта хабаадаһан КПСС-эй ЦК-гай гэшүүн, КПСС-эй Вологодско обкомой нэгэдэхи секретарь **В. А. Купцов** республика доторхи оршон байдал тухай тобшололнууд тухай хэлэбэ. Тэрэнэй үгөөр, энэмнай урдань һанагдаһанһаа нилээд орёо байшоо. Хаа хаанагүй хидэл адли, эндэшье бэрхэшээл түбэгүүд ба өөһэдын дотоодын шухала асуудалнууд олон болонхой. Энээниие үнэхөөр мэдэрхэ хэрэгтэй. Түбэй газарта олон тоото гомдолнуудые эльгээнэ. Түүхын урданай онсо илгаанууд энээниие улам гүнзэгырүүлнэ. Манай хубилган шэнэдхэлгын үедэшье бага бэшэ алдуунууд гаргагдаа. Гол шухалань гэхэдэ, Литвагай хүтэлбэриин табидаг асуудал түбэй газарнуудта сэг соогоо шиидхэгдэнэгүй. Энээнһээ боложо, Москвада гомдохо, шүүмжэлхы ажаглалтанууд ехэ болонхой, түбэй газарые ямар нэгэн дайсан шэнгеэр хараха ябадал, үнгэрхэдөө, бии болоһон байха юм. Ушар иимэһээ Москвагай хэһэн бүхы юумэн этигэлгүйгөөр, ямар бэдаа, онсо һэжэглэлгэтэйгээр угтагдадаг байна. Тиимэһээ КПСС-эй ЦК-гай декабриин (1989 он) Пленумэй сэгнэлтэнүүд болон тобшололнууд мүн лэ шүүмжэлхыгээр хүлеэн абтаһан, консерватизм харуулһан ябадал мэтээр ойлгогдоһон байна.

Литвагай Компартиин XX съездын шиидхэбэринүүдые баримталха хараа бодол саашадаашье зорюута эрид шангаар табигдаһан зандаа. Парти хубааржа, национальна шэнжээр общество бүлэг бүлэгүүд боложо үргэлжэлһөөр. Хубилган шэнэдхэлгын үг зорилгонуудые тайлбарилха талаар урдань байһан политическэ бүхы хүсэнүүдэй зүришэлгэ ба тэдэнэй залан сэхэ илгаанууд мүнөө үедэ гансал шэглэлээр — Литвае национальна шэнжээр амяарлаха, тэрэнэй ССР Союзһаа гараха шэглэлээр бүхы хүдэлөөнүүд болон политическэ партинуудай эмхидхэгдэһэн ажал ябуулганууд эли тодоор болобо ха юм. Тиихэдээ КПСС-эй газаа тээ Компартиин хүдэлхэ ябадал гансал хэгдэнэ. Энэмнай республика дотор мүнөө тогтонижоһон оршон байдалай гол шэнжэнь болоно. Энэ ябуулгануудһаа хаража үзэхэдэ, бүхыдөө 1989 оной туршада Литвагай Компартиин хүтэлбэрилэгшэдэй партиин Центральна Комитедэй гэшүүдтэй хэжэ байһан ямар нэгэн наадан мэтэ үзэгдэл болоно.

Үгэ хэлэгшын һанамжаар, боложо байгаа үйлэ хэрэгүүдые гүнзэгыгөөр бодожо үзэхэ хараа бодол республика дотор байхагүй юм. Литвагай гүрэнэй дулдыданги бэшэ байдал һэргээхэ зорилго түүхэтэй, эрхэ сүлөө, дулдыданги бэшэ байдал гэхэ мэтэ нилээд холын ойлгомжонуудтай сэг үргэлжэ холбогдодог, харин тиихэдээ обществын социально-экономическа хүгжэлтэдэ энээнэй яажа нүлөөлхэ байһаниинь хараада абтадаггүй байна. КПСС-һээ таһарха гээшэ Компартиин нэрэ хүндэ үргэхэ ба общество дотор, нэн түрүүн һунгуулиин кампаниин үедэ тэрэнэй нүлөө хангаха ори ганса арга боломжо гэжэ харагдадаг байха юм.

Эмхидхэл һайнтай «Саюдис» гэһэн хүдэлөөн эдэ үзэл бодолнуудые гаргадаг байна гэжэ партиин Центральна Комитедэй гэшүүдтэ дуулгахымнай Литвагай олон коммунистнууд гуйһан байна гэжэ саашань хэлэбэ. Энэ хүдэлөөнэй мэдэлдэ үнэн дээрээ олондо мэдээсэл тараадаг бүхы хэрэгсэлнүүд байха юм. Харин Литвагай Коммунис партиин хүтэлбэрилэгшэд өөһэдөө тэдэниие сэхэ дүүргэгшэд болонхой юм. КПСС-һээ таһарха тухай шиидхэбэри гүн мэдэрэлтэйгээр тэдэ абаһан, тиимэ шиидхэбэри үнгэрһэн жэлэй декабрьда бэшэ, харин нилээд урда мүндэлһэн байха юм. Тэрэнэй үндэһэндэ гансашье партиин аша туһанууд табигдана бэшэ, харин өөһэдынь хүсэл эрмэлзэл. Компарти ба республика дотор хүтэлбэрилхы һуури эзэлхэ оролдолго байгаа гээшэ. Энэнь XX съезд дээрэ ба республикын Верховно Соведэй һүүлшын сесси дээрэ эли болоһон байна. Энээниие Литвагай Компартиин (дулдыданги бэшэ) «Саюдистай» нэгэдэлгын, сепаратизмын аша туһада ниитэ партийна аша туһануудһаа арсаһан ябадалай бодото шалтагаан гэжэ ойлгохо ушартай.

Вологодско обкомой нэгэдэхи секретарь зүбшэгдэжэ байгаа асуудалаар хэдэ хэдэн дурадхалнуудые оруулаад, Литвагай Компартиин XX съездын шиидхэбэринүүд республика доторхи байдалые саашадань тогтууригүй болгохо аюултай, бүхы партидашье, бүхы Союздашье эгээл горитой муу хойшолонгуудые тохёолдуулжа болохо гэжэ онсолон тэмдэглэһэн байна. Республикадахи бодото байдалые хараадаа абажа, хоёр партиин бии байһые мэдэрхэ ёһотой, тэдэнэй хоорондо ямаршье зүбшөөрэлгэ болохо оготолон аргагүй гэжэ тэрэ мүн лэ тэмдэглэбэ.

Эгээл шухала юумэн гэхэдэ, КПСС-эй платформо баримталжа үргэлжэлһэн Литвагай Компартиин республика дотор эмхидхэлэй талаар бүридэлгые ба тааруу зохид ажал ябуулгые хангаха аргатай тон эрид шууд хэмжээнүүдые ойрын сагта абаха хэрэгтэй. Тэрэнэй тала баригшадта эсэргүүгээр, абаха танаггүйгөөр муушалха, ухаан бодолой талаар баалалта хэхэ ябадал үргэдэнэ. Бодото дээрээ партиин гэшүүдэй урда иимэ шэлэлгэ табигданхай: өөрынгөө хараа бодол тухай мэдүүлээд, тиигэжэ ухаан бодолой талаһаа баалалта дарлалгада орохо гү, али политическэ буулгалта хэхэ гү. Эдэ бүгэдэ хадаа олоной урда дулдыданги бэшэ партиин түлөөб гэжэ хэлэхыень коммунистнуудай зарим хубиие баадхана ха юм. Теэд тэдэнэй зариманиинь лэ КПСС-тэй эмхидхэлэй холбоонуудые таһалха ябадалые үнэн дээрэ дэмжэдэг байна бшуу. Тэдэнэй олонхинь мүнөө эдэбхитэй хүдэлмэри ябуулха аргатай байгаа. Харин гансал гэр бүлынгөө түлөө айха, гансал ажалаа алдахын тула айха, хүдэлмэригүй болохоһоо гансал айха, социальна талаһаа хамгаалалтагүй болохоһоо айха ябадал өөрынгөө залан сэхэ хараа бодол хэлэхэ арга олгоногүй бшуу.

ССР Союзһаа республикануудай гараха Хуулиин проект дары түргэн зохёон табиха хэрэгтэй гэжэ хэлэһэн үгэ доторнь анхарал хандуулагдаһан байна.

Энэ гурим дотор тус хэрэгэй бүхы талануудые хараалха ушартай, тиихэдээ республикын газар дээрэ ажаһуудаг ород хэлэтэй хүн зонуудай социальна хамгаалалга тухай мартаха хэрэггүй.

Таарамжатай тэсэбэри гаргаха зуураа, бүхы нацинууд болон арад үндэһэтэдэй эрхэ хүндэлэн, эдэбхиеэ өөһэдөө абаха ёһотой, тиигэбэшье ниитэ гүрэнэй союзна аша туһануудые аршалан хамгаалхадаа, эрид шанга байха ушартай болоно.

Тус асуудалаар мүнөөдэрэй Пленумэй шиидхэбэринүүдые гансашье Литвада бэшэ, мүн бусад нютагуудтахи коммунистнууд болон ажалшад хүлеэнэ гэһэн баталамжаһаа өөрынгөө үгэ Латвиин Компартиин Ригын горкомой нэгэдэхи секретарь **А. П. Клауцен** эхилбэ.

...СС-эй ЦК-гай ПЛЕНУМ ДЭЭРЭ ХЭЛЭҺЭН ҮГЭНҮҮД

...билэдээ тушааһан байна, тиихэдээ шэнэдхэгдэһэн парти дотор тэрэнэй хэхэ юумэн үгы гэжэ баталаа бэлэй. Юуб гэхэдэ, тэрэмнай нилээд ехэ гэмтэ ябадалай ашаа дааха болоно. Теэд тэрэнэй нилээд эдэбхитэйгээр үгэ хэлэһэн XX съездын дүүрэһэнһээ хойшо оройдоол һара үлүүтэй саг үнгэрөө ха юм.

Харин мүнөө иимэ нилээд олон ушар үзэгдэжэ байнхай. Компартиие мухардалгада оруулаад, харюусалгаһаа тэрьедэхые оролдоно бшуу. Эдэ баримтанууд КПЛ-дэ кризис дабагдаа гү гэһэн асуудалда харюусаха үндэһэ үгэнэ гэжэ тэрэ тоолоно. Юрэнхыдэнь тэрэнэй ажал ябуулгын хубилган шэнэдхэлгэ тушаа хэлэхэ болоо һаа, эндэмнай шэнэдхэн хубилгалга бэшэ, харин хараа бодолоо алдалга, уг зорилгонуудаа, үзэл сурталаа болон уряа лозунгнуудаа һэлгэлгэ болоно гэһэн һанамжые зүбшөөнгүй байжа болохогүй байна.

XX съездын шиидхэбэринүүдэй эсэстэ бии болоһон хубилгагданги Литвагай Компарти ба КПСС-эй үндэһэн шухала зүришэлдөөнүүд тухай хэлэхэдээ, Союзай газаа тээ гү, али Союз дотор байха гэһэн асуудал гол удхань болоно гэжэ үгэ хэлэгшэ онсолон тэмдэглээ. Бидэшье баһал зонхилолгоһоо, дура зоргоороо аашалалгаһаа, хүсөөр баалалтаһаа, түбэй газарһаа албан хойрог албадалгаһаа Литвагай дулдыданги бэшэ байлгые дэмжэнэ гээшэбди, тиихэдээ иимэ республикануудай Союз дотор бэеэ даанхай, социалис, сүлөөтэ Литвагай рес- [illegible]

[illegible] тиин хубааралга хадаа республикадахи ба бүхыдөө общество доторхи байдалые улам муудхаагаа гэжэ саг зуурын ЦК-гай секретарь тэмдэглэһэн байна. Тэрэмнай бодото дээрээ засагай зургаануудай бүхы шатануудта болоо ха юм. Оршон байдалай ондоо хүгжэлтэ болохо байгаа гү гэһэн асуудалда иигэжэ харюусажа болохо байгаа: теоретическэ талаараа —болохо, харин бодото дээрээ—боложо шадахагүй байгаа. Тодорхойлон хэлэбэл, энэмнай сагаа алдаһан дээрэһээ, бодото гэршэнүүдые хаража үзэхэдэ, КПСС-эй ЦК-да саг соонь асуудалнууд хаража үзэгдөөгүй, юумэн болоол бээз гэһэншүүгээр хандаһан дээрэнь энэмнай ушарһан байна.

Республикада коммунистнуудай өөһэдыгөө тодорхойлхо ябадал мэтэ шухала политическэ асуудал тухай хэлэхэдээ, КПСС-эй платформо баримталдаг КПЛ-эй тогтонижоогүй байдал хадаа коммунистнуудые гээлгэдэ хүрэхэ байна гэжэ үгэ хэлэгшэ онсолон тэмдэглэбэ. Оройдоол хэдэн арбаад партиин гэшүүдтэй районуудта өөһэдынгөө горкомууд болон райкомуудтай байһан хубилгагдаһан КПЛ-эй тала баримталагшадта мүнөөдөө жүтөөрхэхэл ябадал үлэнэ. 100 мянга шахуу коммунистнууд өөрынгөө эсэсэй шэлэлгэ үшөө хэзэгүй байна.

Коммунистнуудай өөһэдыгөө тодорхойлгын ябуулгануудта КПСС-эй гэшүүдэй хуули ёһоной талаһаа хамгаалалгагүй байһан ушаршье нилээд ехэ нүлөө үзүүлдэг байна гэжэ саашань тэрэ хэлэбэ. Союзна хуулинуудые тоохогүй ба союзнануудта зүришэһэн республиканска хуулинуудые баталан абаха ябадал нилээд үргэнөөр дэлгэрэнхэй. Иимэ эрхэ байдалда КПСС-ые хуулиин эрхэгүй болгохо гэжэ соносхохо тушаа шашалдаан олон коммунистнуудта бодото удхатай боложо үгэнэ. Тиимэһээ партиһаа һунгагдаһан арадай депутадуудай хуули гаргаха талаар бүри эдэбхитэй ажал ябуулха тухай дурадхалые дэмжээд, союзна республикануудта КПСС-эй гэшүүдэй демократическа лаб аршалалгые шангадхаха тухай дурадхалтайгаар Верховно Соведтэ тэдэнэй орохые даалгаха гэжэ дурадханаб. Эндэ СССР-эй Конституционно хиналтын ко-

митедшье өөрынгөө бодомжотой үгэ хэлэхэ ёһотой.

Һүүлэй үедэ бии болоһон олон асуудалнуудай урда коммунистнуудай теоретическэ талаараа бэлэдхэлгүй байһанһаа парти мүнөө нилээд ехэ юумэ гээнэ гэжэ саашань үгэ хэлэгшэ хэлэбэ. Мүнөө үргэнөөр идхагдажа байһан худал хуурмаг коммунис үзэл бодолнууд ба документнүүдые эрдэм ухаанай үндэһэ баримтатайгаар шүүмжэлхэ арга багадана гээшэ.

КПСС-эй платформо баримталдаг Литвагай Компарти урдань үзэгдөөгүй эрхэ байдалда ажаллажа байнхай. Партийна эхин эмхинүүдэй ба партиин өөрынь ажал ябуулгада үргэн демократи болон бэеэ даанхай байдалгүйгөөр бидэ амжалта түйлажа шадахагүйбди. Тиимэһээ съездэ КПСС-эй ЦК-гай платформын хэдэ хэдэн заабаринуудые бодото дээрээ бидэ хэрэглэнэбди.

Бүхы нютагай асуудалнуудые бэеэ даагаад шиидхэхэ эрхэ батадхагдаһан байха ёһотой гэһэн хүсэлэнгөө үгэ хэлэгшэ элирхэйлбэ. КПСС-эй шэнэ Устав дотор партиин эмхидхэлэй гансал гол шухала ёһонууд харуулагдаха ёһотой, харин тактикынь, нютагай асуудалнуудые шиидхэхэ онол аргануудые Союзна республикануудай Компартинууд бэеэ даагаад тодорхойлхо ёһотой гэһэн бодомжые тэрэ дэмжэһэн байна.

Тодорхойлбол, XX съездын шиидхэбэринүүд хубилган шэнэдхэлгэдэ хэгдэһэн сохилто болоно, сепаратис шэнжэ шанартай байна, харин тэрэнэй про- [illegible]

[illegible] рэмжэтэ заводой үйлэдбэриин нэгэдэл. Нүхэр Ершовада, КПСС-эй платформые дэмжэдэг Литвагай коммунистнуудые Пленум дээрэ дэмжэхые гүйнабди, маанадые мүрдэнэ» гэһэн телеграмма Пленумдэ ерэхынгээ урда абаа һэм гэжэ үгэ хэлэгшэ мэдэсэбэ. Телеграмма эльгээһэн хүнэй фамилиие ба адресые тэрэ нэрлээ. Эдэ бүгэдэ минии дурые тутаана, гэжэ үргэлжэлүүлээ. Нүхэр Бразаускас, иимэрхүү политическэ нааданда эсэс табиха хэрэгтэй гэжэ эдэ бүгэдэһөө харагдана.

Тус асуудалаар Центральна Комитет бата хараа шугам баримталха бээз гэжэ коммунистнууд, совет хүнүүд хүлеэнэ. Зүб хараа шугам хүтэлбэри болгодог коммунистнуудые болон ондоо нүхэдые хамгаалха, ЦК-гай мүнөөдэрэй Пленум дээрэ иимэ байдалда ехэ гүнзэгы, шанга сэгнэлтэ үгэхэ уялгатайбди. Үгэ хэлэгшэдэй оруулһан нэмэлтэнүүдтэйгээр тогтоолой проектые дэмжэхые КПСС-эй ЦК-гай гэшүүн дурадхаба.

Литвагай организацида боложо байһан үйлэ хэрэгүүдые эгээл хүшэр, эгээл харюусалгатай, эгээл шанга үедэ хубилган шэнэдхэлгэдэ хэгдэһэн сохилто гэжэ тоолохо байнаб гээд КПСС-эй ЦК-гай Политбюрогой гэшүүн, КПСС-эй ЦК-гай секретарь **А. Н. Яковлев** мэдүүлээ. Уласхоорондын хойшолонгуудшье хүшэр хүндэ байжа болохо.

XX съездэ хабаадагшад иимэ юумые хүсэһэн байгаа юм гү, али үгы гү, теэд тэдэнэй абаһан шиидхэбэринүүд общество дотор, партида урданай захирха ба хүсэ хэрэглэхэ гуримуудта бусаха ябадалай эрхэ нүхэсэл байгуулаа гэжэ М. С. Горбачевой элидхэл соо зүб хэлэгдээ.

Хэрбээ литва нүхэдэй энээниие ойлгодоггүй юм һаань, иигэжэ тайлбарилхаар. Республикада сепаратис үйлэ хэрэгүүдэй эршэмтэйгээр ябуулагдаха бүринь, Литвагай Компартиие улам түргөөр үгы хэхэ политическэ холын бодолгүй ябадал болоно. Харин хэрбээ энээниие хаража, мэдэжэ байгаад, имагтал иимэ үрэ дүн түйлаха хүсэлтэй һаа, ондоо хэндэшье бэшэ, харин өөһэдтөө занга бэлдэнэ гээшэ.

Урдань заримдаа үнэн зүб бодол хэтэрүүлдэг байгаабди гэжэ зүб. Энээнһээ уламжалан, мүнөөнэй үйлэ хэрэгүүд боложошье болоо. Теэд энэмнай литва коммунистнуудһаа харюусалга зайлуулнагүй. Оппозиционно хүсэнүүдэй ажал ябуулга, партийна организациин алдуу эндүүнүүд, национализм — эдэ бүгэдэ бии. Эдэмнай, илангаяа али бүхы национализм гээшэ айхабтар аюултай.

Национализмын онсо аюул тухай бидэ булта мэдэнэбди. Эндэшье, тэндэшье иимэрхүү байдал үзэгдэнэ. Тиимэһээ гансашье хүнһөө дулдыдана бэшэ. Мүн зайлашагүй бодото шалтагаанууд бии байна бшуу. Тэдэниие бэдэржэ олохо хэрэгтэй. Гансашье национализмын бэшэ, мүн бусад бүхы бодото эрхэ нүхэсэлнүүдэй талаар хуушанай үзэл баримталхаяа болихо ёһотой. Национальна асуудал гээшэмнай ойлгод гэмэ, ехэ нарин асуудал мүн.

1988 оной августда Литвагай республикын партийно-үзэл сурталай эдэбхитэдэй зүблөөн дээрэ үгэ хэлэһэнээ тэрэ һануулаа. Ниитэ союзна соёл болбосоролдо ба эрдэм ухаанда республикын оруулһан хубита тухай, 60-аад онуудта литва литература болон искусствын олохон зохёолнуудай хүртэһэн алдар суу мартагдахагүй гэжэ хэлэһэн тухайгаа КПСС-эй ЦК-гай секретарь һануулба. Гэхэ зуура национализмын аюул тухай, ямаршье арадай национальна баялигта, хэлэндэ, соёл болбосоролдо, архитектурын болон бусад хүшөөнүүдтэ гамтайгаар хандаха тухай, нацинууд хоорондын харилсаануудта экономикын үзүүлдэг ондо ондоо нүлөөн тухай тэрэ хэлэһэн байгаа. Нэгэшье арадые, тэрэ тоодо Росси мэтын республикые, дайрангүй үнгэрөөгүй Федерациин шиидхэгдээгүй асуудалнууд тухай хэлэһэн байгаа. Национальна харилсаануудай эдэ бүхы ба бусад асуудалнуудаар партийна эдэбхитэд һайса бодожо үзэгдэһэн хараа шугамтай байха тухай, интернационализм гээшэ гансашье политическэ бэшэ, харин сэдьхэл бодолой асуудал, ниитэ национальна ба ниитэ хүн түрэлтэнэй үнэтэ шухаг баялиг гэжэ хэлээ һэн. Арадуудай интернациональна социалис аха дүүгэй холбоое бэхижүүлхэ тухай Бүхэсоюзна XIX конференци дээрэ ехээр хэлэгдээ гэжэ һануулһан байгаа.

Иимэ хараа шугам баримталдаг байгааб, баримталхаб гэжэ тэрэ онсолон зааба.

Саашань Литвадахи ушар байдалые тодорхойлон харуулха зуураа, эндэхи партийна организациин ажал хэжэ шадахагүй байһаниинь харагдаа гэжэ тэрэ хэлэбэ. Мүнөө үедэ манай литва коммунистнууд манай хамтын ехэ хүдэлмэриһөө зайсаха болоод байна. Хубилган шэнэдхэлгын олон шиидхэгдээгүй асуудалнуудай тоодо партиин эб эегүй болоһон үшөө нэгэ асуудал нэмэбэ.

Интернационализмын болон нацинуудай өөһэдөө өөһэдыгөө тодорхойлхо ёһо гуримые буруушаадаг национализмда ба шовинизмдэ — нэн түрүүн хуушанай үзэл баримталдаг хүсэнүүдтэ иимэ байдал туһатай байна. Бүхы коммунистнуудта, тэрэ тоодо литва коммунистнуудта ажаһууха ба ажаллаха, хубилган шэнэдхэлгын замаар дабшаха гээшэ хүшэр хүндэ болохонь.

Зүрхөө дараад, энэ асуудалые үшөө дахин һайса бодожо үзэхые, ушар байдалые бүхы коммунистнуудтай хамта зүбшэн хэлсэхые, Пленум дээрэ М. С. Горбачевой хэлэһэн бүхы юумые арад зонойгоо, Совет гүрэнэй үмэнэ гүнзэгыгөөр, харюусалгатайгаар зүбшэн хэлсэхые үгэ хэлэгшэ литва коммунистнуудые уряалаа.

Литвада предприятинуудай хүтэлбэрилэгшэдтэй, Госпланай түлөөлэгшэдтэй, мүн республикын экономическа албан зургаануудай болон экономическа эрдэм ухаанай түрүү хүдэлмэрилэгшэдтэй уулзалгын болохо үедэ, партиин горкомуудта һанамжануудаа сүлөөтэйгөөр халан абалсаһан байгаабди гэжэ КПСС-эй ЦК-гай Политбюрогой гэшүүн, СССР-эй Госпланай түрүүлэгшэ **Ю. Д. Маслюков** тэмдэглэбэ. Ехэ шанга, заримдаа аягүйшэг, шүүмжэлхы, гол түлэб бүтэмжэтэй хөөрэлдөөн болоо.

Тиихэдээ бүхы Советскэ Союзай аша туһада хүдэлдэг предприятинуудта, мүн ород хэлэтэй хүн зоной ехэ олоороо хүдэлдэг предприятинуудта тохёолдоһон байдалһаа гараха шиидхэбэринүүдые бэдэрхэ тухай хөөрэлдөөнүүд болоо һэн. Бидэнэй ябаһан зарим хэдэн предприятинуудта сепаратис уряануудые баримталдаг байгаа һэн.

Манай делегациин ябаха гэжэ шэлэгдэһэн хэдэн городуудтахи хүн зониие һайса үгэдөө оруулаа гэжэ мэдэрэгдээ һэн. Бүридхэлдэ абтаагүй бүхы эмхинүүдэй ажал ябуулгые «Саюдисай» зүгһөө хүтэлбэрилдэг байһаниинь элеэр ажаглагдана. Литвагай Коммунис партиин эбээ таһаралгада «Саюдис» бага бэшэ хубитаяа оруулаа гэжэ һананаб гээд тэрэ хэлэбэ. Гансашье платформо болон уряа лозунгнуудһаань бэшэ, мүн үндэһэ ёһо баримталха ябадалда туһа нэмэри болодог үдэр бүриинь ажал ябуулгаһаа энэнь харагдана. Советскэ Союзые болон Литвагай ондоо хэлэтэй эрхэтэдые «булимтарагшад» гэһэншүүгээр харуулдаг болонхой. Энэнь хүнүүдэй урма зоригто нүлөөлнэ.

Шэнэ платформо дээрэ Литвагай Коммунис партиин хараа шугамые гол түлэб баримталдаг хүнүүдтэ хабаатай олониитэдэ мэдээсэл тараадаг хэрэгсэлнүүд иимэ хараа шугам бүрилдүүлхэ хэрэгтэ ехэ нүлөө үзүүлнэ гэжэ Политбюрогой гэшүүн онсолон зааба. КПСС-эй платформо дээрэ Коммунис партиин хараа шугамые харуулдаг мэдээсэл тараадаг хэрэгсэлнүүд үгы гэжэ тэрэ һанамжална.

КПСС-эй хубилган шэнэдхэлгэ бэелүүлэгдэнэгүй гээд республикын олониитэдэ мэдээсэл тараадаг бүхы хэрэгсэлнүүдтэ саг үргэлжэ заагдана. КПСС-һээ таһаржал, Литвагай Компартиин нэрэ хүндые үргэхэ, обществодо тэрэнэй нүлөөе хангаха арга бии гэжэ тоолоно. СССР-эй бүридэлһөө Литвае гаргаха, национальна талаараа тусгаарлагдаха гээшэ хубилган шэнэдхэлгынь уг удха болоно.

Гэхэтэй хамта КПСС-эй платформо дээрэ Литвагай Компартиин бэеэ даанхай байдалые үргэдхэхэ, ССР Союзда республикануудай бэеэ даанхай байдалые бэхижүүлхэ хэрэгтэй гэжэ коммунистнуудай зарим хубинь сэхэ хэлэнэ. Олон үндэһэ яһатанай партийна организацинууд болон ажалша коллективүүд, мүн тэрэшэлэн литва бэшэ үндэһэ яһатанай олоороо ажаһуудаг районуудта иимэ хараа шугам баримталагдана.

Ушар байдалые бүри һүжэрөөжэ, СССР-тэй федеративна харилсаануудые болюулалгада шэглүүлэгдэһэн шэнэ алхамуудые Литвагай ССР-эй Верховно Совет байгша оной январиин 15-да хэһэн байна. Тэрэ тоодо СССР-тэхи Конституционно хиналта тухай СССР-эй Хуулиие болон өөрынгөө газар дээрэ СССР-эй Гүрэнэй банкын мэдэлдэ Нөөсэлгын банкые дамжуулха тухай СССР-эй Министрнүүдэй Соведэй тогтоолые бэелүүлхэеэ болёо. СССР-эй зүгһөө Литва экономическа талаар гансаардуулна хашагдана гэһэн ехэ аюултай багсаамжа бии болоо.

Советскэ Союзай бүридэлһөө Литвагай гарабал, экономиконь доройтожо болохо гэжэ республикада болоһон уулзалгануудай үедэ делегациин гэшүүд сэхэ хэлээ һэн гэжэ үгэ хэлэгшэ тэмдэглэбэ. Иимэ үндэһэ баримта зүб гэжэ тоологдоһон байгаа. Литвагай промышленностиин зарим һалбаринуудые түргөөр шэнэдхэхэ тухай асуудал табиха гээшэ бүтэшэгүй, юуб гэбэл, эрдэм ухаа ехээр хэрэглэдэг республикын гол һалбаринууд, Советскэ Союзай зарим республикануудайхиһаа дээгүүршье һаа, техническэ түрүү хэмжээнһээ гээгдэдэг юм. Ороной арадай ажахын комплексдо тусхай шэглэлээр хамжаанай гуримаар ажахы эрхилдэг гээшэбди. Хамтын оролдолгоор лэ энэ талаар хубилалта хэжэ болохо.

Пленумэй һайшааһан платформын проектын үндэһэ һуури дээрэ Литвагай коммунистнуудай хараа шугамые дүтэрхы болгохо гээшэ тохёолдоһон байдалһаа гараха арга мүн гэжэ үгэ хэлэгшэ хэлээ.

КПСС-эй хараа шугам баримталдаг Литвагай Коммунис партиие хэрэгсээнгүй байжа болохогүй гэжэ хэлэгдээ. Тэрэнэй өөрын үндэһэ һууритай, кадрнуудтай, гол шухалань гэхэдэ, олониитэдэ мэдээсэл тараадаг хэрэгсэлнүүдтэй байхын тула бүхы хэмжээнүүдые абаха хэрэгтэй.

Экономическа талаарнь хаража үзэхэдэ, платформын проектын гол бодолнууд, правительствын программа, мүн тэрэшэлэн экономическа бэеэ даанхай байдалда ба өөһэдөө өөһэдыгөө хүтэлбэрилхэ гуримда Прибалтикын республикануудые оруулха, тэрэ тоодо союзна мэдэлэй предприятинуудай зарим хубиие республикын мэдэлдэ оруулха талаар тон түрүүшын хэмжээнүүд тухай Министрнүүдэй Соведэй тогтоолой проект, гадаадын экономическа ажал ябуулгатай холбоотой бүхы асуудалнуудые шиидхэлгэ республикын урда айхабтар ехэ арга боломжонуудые нээнэ.

Баталан абтаха хуулинууд соо Союзые бүрин бүтэн зандань байлгаха асуудалые хайшан гэжэ зүбөөр харуулхаб гэжэ бодожо үзэхыень үгэ хэлэгшэ Верховно Соведтэ дурадхаа. Манай Федерациин нэгэн бүхэли байлга иимэ бодомжын үндэһэ һууринь зандаа үлэхэ ёһотой ааб даа. Гүрэнэй бүридэлһөө гараха дүримүүд ба республика бүхэнэй бэеэ даанхай байдалтай байха эрхэнүүд тухай олон юумэ хэлэгдээ. Федерациие яажа үлөөхэ, ямар гуримаар хэлсээтэ харилсаануудые тогтоохо тухай түрүүшынь хубида хэлэгдэхэ ёһотой. Энээнэй һүүлээр лэ Советскэ Союзай бүридэлһөө бэеэ даанхай республикын гараха дүримүүд тухай хуули хаража үзэхэ, референдум энээниие баталха зэргэтэй.

Энэ зал соохи уняагай хэр үндэршье һаань, бидэнэрые манай үнгэрһэн сагнай ехээр даража байна гээд һананаб гэжэ Литвагай Компартиин ЦК-гай секретарь **Ю.-В. Ю. Палецкис** тэмдэглэбэ. Иимэ байха, олон жэлнүүдэй туршада иимэ байха, юушье хэхын аргагүй байха. Тэрэ үнгэрһэн үе сагтамнай гансал илалтын маршнуудай, элидхэлнүүдэй ушардаг бэшэ байһаниинь голхорол түрүүлнэ. Тэндэ демократи болон толерантность тон бага, харин авторитарность, тоталитаризм айхабтар ехэ, нэгэ хүндэ шүтэлгэ элбэг. Нэгэ хүндэшье бэшэшье һаа, ямар нэгэ юумэндэ шүтэлгэ заабол бии байгаа.

Һунгалтануудай урда тээ партида туһалха бодото шэнэ түхэл маягтай платформо КПСС баталан абаа юм байна гэжэ Литвагай Компартида сүг хүдэлдэг нүхэдтээ ехэ баясан харабабди. Партиие, обществые шэнэдхэхэ талаар энэ урагшаа ехэ алхам болоно, зохёохы бэдэрэлгын хэгдэжэ байһаниие харуулна, партиин байгуулхы хүсэ шадалда этигэдэг зондо айхабтар ехэ дэмжэлгэ болоно гээшэ.

Мүнөөдэрэй зүблэхэ зүйлэй хоёрдохи асуудал тухай хэлэхэдэ, иимэ байна: үнгэрһэн сагнай үсэд нэтэрүүгээр гэдэргэмнай татана, дадал болоһон юумэмнай диилэжэ, хүсэ хэрэглэжэ, зонхилхы удхатай шиидхэбэри абахыемнай баадхана.

1988 оной август соо А. Н. Яковлевай манай республикада ерэһэнтэй Литвада боложо байһан үйлэ хэрэгүүдые түрүүшын ээлжээндэ холбодог гээшэ ха. Зүгөөр түрүүшын митингнүүд тэрэнэй ерэхын урда тээ болоходоо, XIX партконференциин делегадуудые үдэшэлгэтэй, тэдэнтэй уулзалгануудтай холбоотой байһан юм.

XX съездын урда В. А. Медведевэй Литвада ерэхэдэнь, олон зоной хабаадалгагүйгөөр үнгэрэгдэһэн уулзалгануудай үедэ тэрээндэ нилээн шанга добтолгонууд хэгдэһэн юм гээд тэмдэглэхэ шухала. Эдэ добтолгонууд Бразаускаста гү, али Березовто хабаатай бэшэ, харин шэнэдхэн хубилгалгада, манай партиин бодото хүтэлбэрилэгшэдтэ хабаатай байһан юм. Бидэнэртэ дадал болоһон социализм абарыт гээд туһаламжа эриһэн оог шууяан тиихэдэл соностоо. Нэгэ үгөөр хэлэхэдэ, хуушан социализм абарыт гээ!

Тиигэжэ иимэ үсэдөөр гомдол барижа байһан зоной олонхинь КПСС-эй платформо баримталдаг Литвагай Компартиин бүридэлдэ мүнөө үедэ ороод байна. Литвагай Коммунис партида балласт огто үгы юм гээд эндэ хэлэхэ һанаатай байна бэшэб. Тиимэһээ тусхай комисси бии болгожо, Хуулиин болон моралиин ёһонуудые хазагайруулһан коммунистнуудһаа сүлөөрэлгын гурим зохёохо даабари үгөөбди. Нээрээшье манай партида элдэб зон бии ха юм.

Тус Пленумэй материалнуудай олоной анхаралда тунхаглагдаха байһаниинь ехэ һайн гэжэ үгэ хэлэгшэ мэдүүлээ. Тиихэдээ гансашье нэгэдэхи хубинь бэшэ, харин хоёрдохи асуудалааршье зүбшэн хэлсэлгэ гаргагдаха зэргэтэй. Юуб гэхэдэ, энэ үндэр ендэр дээрэһээ тон олон хахад хухад, буруу юумэн хэлэгдээ ха юм.

Шальчининкайда болоһон митингдэ нүхэд Купцов Григорьев хоёр байлсаа һэн. Тиихэдээ тэндэ ажаһуудаг полягуудтай уулзалгаяа айхабтар зүрхэ хүдэлгэмэ үйлэ хэрэг гэжэ эндэ харуулаа. Литвагай Верховно Соведэй депутадуудшье үсэглэдэр тиишээ ошожо, полягууд, белорусууд болонородуудтай уулзажа байна. Тэрэл зуура полягууд Белоруссидашье, Украинадашье ажаһуудаг ха юм. Харин поляк хэлэн дээрэ һургуулинуудта, дээдэ һургуулинуудта заалга, мүн поляк газетэ болон журналнуудые гаргалга тухай хэлэхэ болоо һаа, эдэ республикануудта орходоо манда байдалынь һайн лэ. Гэбэшье манай эндэшье юумэн хуу һайн бэшэ юм ааб даа. Белорусуудайшье, полягуудайшье, манай республика соо ажаһуудаг бусадшье арадуудай ажаһуудалай эрхэ байдал улам һайжаруулха хэрэгтэй гээшэ.

Өөрыгөө хамгаалга тухай эндэ хэлэгдэнэ һэн. Тиихэдэнь гансата һанаанда ороно: зэбсэгтэ отрядууд, дайшалхы бүлэгүүд гэхэ мэтэ. Теэд бодото байдал иимэ бэшэ юм. Зэбсэгтэ тэмсэлэй туһаламжаар бэшэ, харин Хуулинуудай туһаламжаар өөһэдыгөө хамгаалха тухай хэлэгдэһэн байгаа. Теэд Пленум дээрэ нэгэ иимэ һанамжа дахинаа зэдэлбэ: Прибалтикада боложо байһан үйлэ хэрэгүүд Закавказида боложо байгшатай тон адли. Манай эндэ юумэн хуу худхашанхай, манай эндэ шуһан адхарна гэхэ мэтээр харуулагдана. Зүгөөр энэ буруу ха юм.

Литвагай үндэһэн бэшэ яһатанай дунда мэгдэхэ һагдаха ябадал тухай хэлэхэдээ, иимэ юумэнэй болоходо нүлөөлһэн шалтагаанууд үгы гэжэ тус республикын түлөөлэгшэ найдуулба.

Шэнэлэгдэһэн Литвагай Компартиие дэмжэлгэ уданшьегүй коммунизмда эсэргүү хүдэлөөнэй ехэ долгёор һэлгэгдээ һэн. Тиихэдээ энэ эсэргүүсэлтэ хадаа КПСС-эй платформо баримталдаг Литвагай Коммунис партида харша бэшэ, харин Литвагай бэеэ дааһан Коммунис партида харша байгаа юм. Юуб гэхэдэ, һунгалтын урда тээхи тэмсэлдэ манай парти бодото үрэ дүн түйлаха политическэ хүсэн гээд хэндэшьеб һанагдаа ха.

Эндэ нэгэ иимэ заабол харюу үгэхөөр бэшэ асуудал табигдаа: байха гү, али үгы гү, СССР-эй бүридэлдэ үлэхэ гү, али СССР-эй бүридэлһөө гараха гү? Минии һанахада, нүхэр Бразаускашье, нүхэр Бурокявичюсшье энэ асуудалда харюусаха эрхэгүй. Энэ асуудалда харюусаха эрхэтэй ори ганса хүсэн хадаа Литвагай арад болоно.

Сталинизмын дарлалта доро Литвагай КПСС-эй парторганизациин урдань хэһэн гэмтэ ябадалнуудһаа Литвагай шэнэлэгдэһэн коммунистнуудай парти таһа арсан холодобо. Өөрынгөө программна документнүүд соо бэеэ дааһан байдал тухай үзэл бодолоо соносхоходоо, эбэй ёһоор, демократис аргаар Литвагай гүрэнэй бэеэ дааһан байдал һэргээхэ гэһэн Литвагай арадай эрмэлзэлые бэеэ дааһан партиин гэшүүд бүримүһэн дэмжэнэ. Энэ зорилгоёо бэелүүлхын түлөө эрмэлзэхэдээ, Советскэ Союзай Коммунис партитай хани ёһоной харилсаануудые үлөөхэ болон улам бэхижүүлхэ гэжэ Литвагай коммунистнууд эрмэлзэхэ байна.

Һая Литвада ошоод ерэһэн Михаил Сергеевич Горбачевой, Политбюрогой бусад гэшүүдэй һанамжатай огто тааралдаагүй юумэн тухай минии урда хэлэһэн нүхэр Палецкистэй арсалдахаяа һананагүйб гэжэ КПСС-эй платформо баримталдаг Литвагай Компартиин саг зуурын ЦК-гай секретарь В.-Ю. Ю. Кардэмавичюс хэлэбэ. Мүнөөдэр зүбшэн хэлсэгдэжэ байһан манай Литвагай асуудалаар хэндэшье таарамжатай ямар шиидхэбэринүүдые бэдэрнэ гээшэбибди гээд Советскэ Союзай компартиин Центральна Комитедэй гэшүүдһээ һурахаяа һананаб.

Литвагай Компартиин XX съездын шиидхэбэринүүд тухай КПСС-эй ЦК-гай Пленумэй тогтоолой проектые эрид шууд бэшэ, залан сэхэ бэшэ байһанайнь түлөө үгэ хэлэгшэ шүүмжэлбэ. Бровиков, Лигачев, Сайкин гэгшэд Советскэ Союзай тон олон коммунистнуудай бодожо байһан юумэн тухай хэлэбэ. Хэрбээ нүхэр Яковлевай өөрынгөө һанамжатай байжа, тэрэнээ хэлэхэ эрхэтэй һаань, бидэнэр баһал иимэ эрхэтэйбди. Нүхэр Яковлевай Литвада ошоһониинь республика соохи хэрэгүүдтэ муу нүлөө үзүүлээ, сэхэ бэшээршье һаа. Литвагай Компартиин XX съездын шиидхэбэринүүдтэ мүн лэ нүлөөлөө гэжэ эндэ һууһан нүхэдүүдтэ хэлэхээ һананабди. Нүхэр Яковлевай Литвагай зарим интеллигентнүүдтэй уулзаһан ябадалынь энэ хэлээшыемнай гэршэлэн харуулна.

Пленумдэ хабаадагшадые үнэн сэхээр һанамжаяа хэлэхыень үгэ хэлэгшэ уряалба. Литвагай Компарти XX съезд дээрээ КПСС-һээ гараа, тиишээ бусахагүй. Тус XX съездын платформо баримталдаг Литвагай Компартиин нэрэ юрын лэ халхабша болоно. Тэрэ хадаа коммунис бэшэ. Юуб гэхэдэ, коммунис юумэн айхабтар бага үлэнхэй. Литвагай Компартиин Устав хадаа коммунис партиин Устав бэшэ. Тэрэ социал-демократическа хараа бодолтой партиин Устав. Энээнһээ байтагай тэрээн соонь буржуазнашье зарим хараа бодолнууд оруулагданхай. КПСС-эй Центральна Комитедэй гэшүүд энээниие дүүрэнээр ойлгоногүй гээшэ гү?

XX съездын платформо баримталдаг Литвагай Компартиин хүдэлмэриин удха тэрэнэй хүтэлбэрилхы зургаануудта һунгагдаһан зоной, Центральна Комитедэй, Бюрогой, секретариадай бүридэлэй һанамжаар тодорхойлогдодог юм. Эдэ зоной олонхинь мэдээжэ. Тэдэнэр коммунис хараа бодол баримталдаг бэшэ юм. Зариманиинь социализмда харша, реакционно хараа бодолтой зон юм. Тэдэнэй гол зорилго юун болоноб гэхэдэ, Литвае Советскэ Союзһаа таһалха зорилго мүн. Эдэ бүгэдын һүүлдэ бултанда таарамжатай шиидхэбэри бэдэрхэмнай гү? КПСС-эй Центральна Комитедэй гэшүүд иимэ ябадал гаргахагүй аабза, дүүрэн хэмжээгээр эрид шууд байха, багаханааршье буулта хэхэгүй аабза гээд найдажа байһанаа саг зуурын ЦК-гай секретарь мэдүүлбэ. Литвагай Компартиин XX съездын шиидхэбэринүүдые Советскэ Союзай Коммунис партитай эсэслэн һалаһан хэрэг гэжэ тоолоод, КПСС-эй платформо баримталдаг Литвагай Компартиие мэдэржэ, Литвагай Компартиин VI партийна конференциин шиидхэбэринүүдые хуулита гэжэ тоолоод, нэгэ хубиинь бэшэ, харин Литвагай Коммунис партиин һайнаар хүдэлхэ арга боломжо хангаха талаар хэрэгтэй туһаламжа үзүүлыт гээд үгэ хэлэгшэ гуйба.

Энэ асуудал шиидхэхэдэ хэрэгтэй һайн үндэһэ һуури бии, бидэнэрые дэмжэдэг олон тоото коммунистнууд байна гээд тэрэ онсолон тэмдэглээ. Бидэнэр партиин түүхын институдтайбди, Вильнюсэй партийна дээдэ һургуулитайбди, тус Компартиин һайнаар ажал ябуулгаяа эрхилхэдэ туһаламжа үзүүлмээр бусадшье эрхэ нүхэсэлнүүд бии.

Литвагай коммунистнуудай зүгһөө КПСС-эй XXVIII съездэ делегадуудые һунгаха гурим тухай хэлэгдэһэн пунктые проект сооһоо гаргажа хаяха гээд үгэ хэлэгшэ дурадхаба.

Литвагай республикада болоһон айхабтар шухала үйлэ хэрэгүүдһээ уламжалан, Михаил Сергеевич Горбачёв болон партиин Центральна Комитедэй бүлэг гэшүүд тэндэ ошоод ерэхэ ёһотой гэһэн шиидхэбэри декабриин Пленум дээрэ абахадаа, ехэ сэгэн ябадал гаргаһан байнабди гэжэ КПСС-эй ЦК-гай Политбюрогой гэшүүн, КПСС-эй ЦК-гай секретарь **Е. К. Лигачев** тэмдэглэбэ.

Литвада ошоод байхадаа, Михаил Сергеевичэй болон бусад нүхэдэймнай тон шадамараар ябуулһан удха түгэлдэр хүдэлмэриие хаража, би айхабтараар баярлажа байгааб гэжэ хэлээ һаамни, үнэн сэхэ бэшэ байна гээд таанад һэжэглэхэгүй ёһотойт.

Мүнөө ажал ябуулха, шиидхэбэринүүдые абаха хаһа ерээд байна гэжэ үгэ хэлэгшэ онсолон зааба. Съездэ ЦК-гай платформо тэрэнэй дурадхалнуудһаа үндэһэ һуурияа абаа, олонхинь хэрэглэгдээ, оруулагдаа гэжэ нүхэр Бразаускас бидэндэ ойлгуулхые оролдобо. Бидэнэрэй хойноһоо ябанат гээд маанадта эндэ хэлэгдэбэ.

Ленинэй хараа шугамһаа хажуу тээшээ боложо байһан нүхэдүүд нэгэ иимэ ябадал гаргадаг гээд үнинһөө хойшо харадагби: партиин хэжэ байһан, зохёоһон бүхы юумые өөртөө абажа, өөрынгөө политическэ капитал болгодог. Голхоролтой юумэн гэхэдэ, энээнһээ нүхэр Бразаускасшье арсажа шадаагүй байна. Зүгөөр съездэ ЦК-гай платформа соо тэрэнэй баримталдаг хараа бодолнууд үгы юм. КПСС-һээ гараха гэжэ оролдожо байһан тус Компартиин, республикын хүтэлбэрилэгшэдэй баримталдаг хараа бодолнууд платформо соо үгы.

Хуби заяанаймнай шиидхэгдэхэ ёһотой үе сагай мүнөө хүрэжэ ерээд байхада, Коммунис партиимнай бата нэгэдэл айхабтар шухала удха шанартай. Дайшалхы хүсэ шадалтай, эмхидхэл һайнтай партигүйгөөр манай обществые айхабтар хүндэ байдалһаа гаргажа шадахагүй байнабди гэжэ үнэн зүрхэнһөө һанажа байһан тухайгаа мэдүүлээд, залан шууд асуудалнуудаар буулта хэнгүйгөөр, тэрэнэй һанамжаар гаргажа боломоор, тон хэрэгтэй, бултанда таарамжатай шиидхэбэринүүдэй түлөө үгэ хэлэгшэ дуугаа үгэбэ.

Платон минии нүхэр, зүгөөр үнэн сэхэ юумэн үнэтэй гэжэ эртэ урда сагай грегүүд хэлэдэг байһан юм. Харин үнэн зүб юумэн юун болоноб гэхэдэ, бидэнэр мүнөөдэр нэгэ иимэ шиидхэбэри абаха ёһотойбди. Нэгэдэхинь, Советскэ Союзай Коммунис партиин, Совет федерациин бата нэгэдэлые һуларуулха, олон хуби болгон һалгааха хэрэгтэ шэглүүлэгдэһэн Литвагай Коммунис партиин мүнөөнэй хүтэлбэриин ажал ябуулгые буруушааха. Хоёрдохинь, Манай партиие үзэл сурталай болон эмхидхэлэй талаар нэгэдүүлхэ, олонациональна социалис гүрэнниимнай бэхижүүлхэ хэрэгтэл шэглүүлһэн КПСС-эй Платформо баримталдаг Литвагай Коммунис партиин ажал ябуулгые партиин Центральна Комитедэй Пленум дэмжэнэ.

Литвагай коммунистнуудташье, мүн бүхы Союзна республикануудай коммунистнуудташье мүнөө абажа байһан шиидхэбэримнай айхабтар шухала, залан шууд удха шанартай гээд ойлгохо хэрэгтэй гэжэ КПСС-эй ЦК-гай секретарь мэдүүлбэ.

Удаань КПСС-эй ЦК-гай Пленум дээрэ М. С. Горбачев түгэсхэлэй үгэ хэлэбэ.

[ТАСС]

ТҮҮХЭТЭ ҮДЭРНҮҮД

...мын проектые Пленумдэ хабаадагшадай һайшааһан ябадал хадаа «хубилган шэнэдхэлгын ба демократиие үргэдхэлгын илалта болоно» гэжэ информационно агентствануудай дары түргөөр дамжуулһан мэдээсэлнүүд дотор сэгнэгдэнэ. Хубилалтануудые буруушаагшадтай хүшэр хүндэ тэмсэлдэ М. С. Горбачев болон хубилган шэнэдхэлгын хэрэгые хүгжөөлгын тала баригшад илалта түйлаба гэжэ тэдэ партийна хуралдаанай баталан абаһан шиидхэбэринүүдэй түүхэтэ удха шанартай байһые тэмдэглэнэ. КПСС хадаа Советскэ Союзай политическэ манлайн үүргэһээ арсанагүй, тэрэ үйлэ хэрэгүүдэй һүүлдэ шагтагалдажа ябахын бэшэ, харин эхиндэнь дабшахые оролдоно гэжэ шэнжэлэгшэд мэдүүлбэ.

ЛОНДОН. «Совет коммунис партиин хүтэлбэрилхы органой Пленум дээрэ агууехэ шиидхэбэринүүд баталагдан абтаа. Табан жэлэй урда тээ бидэнэй бодомжолжошье шадахагүй байһан юумэ бэелүүлбэ. Үшөө айхабтар ехэ юумэнэй хэгдэхэ байһаниинь элитэ, гэбэшье агуу ехэ шиидхэбэринүүд абтаа. «Агууехэ» гэжэ Великобританиин премьер-министр М. Тэтчер журналистнуудтай уулзахадаа мэдүүлбэ.

ТОКИО. Японой премьер-министр Т. Кайфу иигэжэ мэдүүлнэ: «СССР-эй демократиие үргэдхэлгэ дэлхэйн үйлэ хэрэгүүдтэ, тэрэ тоодо совет-американ харилсаануудта хөөрэлдөөе, хани барисаае бэхижүүлхэ арга олгохо байна гэжэ тоолоноб. Хубилган шэнэдхэлгэ Ази түбидэ-Номгон далай дээрэ амгалан тайбан, тогтууритай байдал хангаха байһандань мүн лэ этигэн найданаб. Эгээл тиимэһээ Япон КПСС-эй ЦК-гай Пленумэй дүнгүүдые һайшаана».

МАДРИД. КПСС-эй ЦК-гай Пленумэй дүнгүүд хадаа «совет хүнүүдтэ эрхэ сүлөөгэй талаар урагшаа хэгдэһэн алхам мүн» гэжэ Испаниин гадаадын хэрэгүүдэй министр Ф. Фернандес Ордоньес хэлэбэ. СССР-тэ политическэ талаар олон ондоо һанал бодолой бии боложо байһан ушар «бултанай зүрхэ сэдьхэл ханаана» гэжэ тэрэ тэмдэглээ.

ПАРИЖ. «Франциин коммунистнууд СССР-тэ демократиие үргэдхэлгын хэрэгые бүримүһэн дэмжэнэ,— гэжэ Францийн Компартиин политбюрогой гэшүүн, секретарь Жан-Клод Гэссо мэдүүлбэ. Михаил Горбачевтой хамта бидэ демократическа энэрхы сэдьхэлэй социализмын түлөө, түрүү үүргэ дүүргэхэ ёһотой Коммунис партиин түлөө тэмсэдэгбди. Гэбэшье энэ үүргэнь Конституцяар батадхагдаха ёһотой. Тиин хүнүүдтэй саг үргэлжын холбоо барисаа тогтооһоной ашаар лэ бэелүүлэгдэхэ байна».

БОНН. Германиин социал-демократическа парти КПСС-эй ЦК-гай Пленумэй шиидхэбэринүүдые һайшаана гэжэ бундестагта СДПГ-гэй бүлэглэлэй түрүүлэгшын орлогшо Х. Эмке мэдүүлбэ. Тэрэнэй хэлэһэнэй ёһоор, СССР-эй коммунистнуудай хуралдаан КПСС-эй түүхэдэ эрид эрьелтын шата гээшэ. Тэрэ хубилган шэнэдхэлгын эхи табиһан 1985 оной апрелиин Пленумэй удха шанартай сасуудхагдажа болохо. СССР-тэй гүрэнэй засагые саашадань демократида үндэһэлэн хүгжөөхэ талаар ехэ алхам хэгдэбэ. Мүнөө КПСС орон дотороо бусад политическэ хүсэнүүдтэй үүргэ нүлөөнэйнгөө түлөө тэмсэхэ аргатай хүсэн болоо. Энэнь тэрэнэй хараа шугамай бата найдамтай байһые элирхэйлэн гэршэлнэ.

Арадай кандидадууд

ЭБТЭЙ БАЙХА—ЭРХИМ ЖАРГАЛ

Эб найрамдалай жасын Буряадай отделениин пленум дээрэ һунгуулиин Кабанскын 804-дэхи округһоо РСФСР-эй арадай депутадта кандидадаар Буряадай АССР-тэ оршодог Буддын шажанай түбэй управлениин түрүүлэгшын орлогшо дид хамба Эрдэм Дашибалбырович Цыбикжапов дэбжүүлэгдээ юм. Тиин манай тусхай корреспондент Владимир Жигжитов РСФСР-эй арадай депутадта кандидадаар дэбжүүлэгдэһэн Эрдэм Дашибалбыровичтай уулзахадаа, һунгалтынгаа урда тээхи программа тухай тобшо тэдыгээр хөөрэжэ үгэхыень гуйгаа һэн.
Мүнөө тэрэнэй хөөрөөн уншагшадаймнай һонорто.

— Буддын шажанай дасангай ламые Россин засаг түрын дээдын зургаанда түлөөлхөөр дэбжүүлһэниинь хүн бүхэндэ гайхалтайшье байжа болоно. Нёдондо СССР-эй арадай депутадта христиан, ислам шажанай түлөөлэгшэдэй кандидадаар дэбжүүлэгдээд, депутадай мандат абанхай, Москвада боложо үнгэрһэн СССР-эй Арадай депутадуудай нэгэдэхи съезд дээрэ хабаадалсажа, үгэ хэлэжэ байхыень телевизорээрээ харахадаа бүришье һонирхоһон, ёһотой хубилалтын болоһые мэдэрһэн байхабди. Мүнөө манай агууехэ Эхэ орон соо хүн зоной жаргалтай байдалай түлөө ехэ тэмсэл боложо байна. Тобшолбол, шэнэдхэн хубилалга гээшэмнай урдын алдуу эндүүе заһажа, ямаршье үндэһэ яһанай хүн зоной досоогоо, сэдьхэлэйнгээ гүн соо, ухаан мэдэрэлдээ һанажа, бодомжоложо ябаһан хамаг һайн һайхан һанаашалгань бодото дээрээ бэелүүлэгдэжэ захалба. Энээниие бидэ шажантан тон хүндэтэйгөөр угтажа абаабди, бүхы сэдьхэлһээ дэмжэнэбди.

Манай Буддын шажан илангаяа буряадуудта ямар үүргэ дүүргэхэ байнаб гээд хаража үзэе. Нэн түрүүлэн буряад арадайнгаа үндэһэн соёлые, хэлые, ёһо заншалнуудые түүхын гүн соохоо мүнөө хүрэтэр сахижа, асаржа, ерэһэн байха. Манай буряад улад зоной ёһо заншалда гэр бүлын байдалые бэхижүүлхэ, үри хүүгэдээ хүмүүжүүлэн һургаха, хүниие хүндэлхэ, хүндэ туһа хүргэхэ талаар аргагүй үнэтэй сэнтэй захяа заабаринууд бии байһан гээшэ, мүнөөшье бии ааб даа. Тиэд бүхы энэ һайхан «баялигнай» он жэлнүүдэй ошохо бүри мартагдажа, хойшоо гаража захалаа. Энээнһээ уламжалан харуу, хорото һанаан, атаа мэеэн дэлгэрээ. Урдандаа аха заха хүниие, үндэр наһатайшуулые залуушуул ходоодоо шагнаархадаг, үнэн сэдьхэлһээ хүндэлдэгшье байгаа. Мүнөө залуушуулнай урдынхиһаа эрдэмтэй, ухаатай болоол ааб даа. Тиэд өөрыгөө ходоодоо дээрэ үргэжэ, дээрэл-

ложо, хүл дээрээ гарахадаа эхэ, эсэгээ үргэжэ харахаһаа, арсадаг болошоо. Иигэжэ үри хүүгэдээ хүлыень дүрөөдэ, гарыень ганзагада хүрэгэһэн үбгэрһэн эхэ, эсэгэнь орхигдошодог болоо. Хоёрдохёор, залуушуулһаа холодожо, өөрынгөө амарые харадаг, аша, зээнэрээ хүмүүжүүлэлсэ-

хүүгээр биб гээд ябахадаа иимэ алдуу гаргана. Үнгэржэ ерэхэдээ эхэ, эсэгээ, хүгшэн эжыгээ, үбгэн абаяа гомдохоохо, голхороохо ябадал захагүй олошороо. Үнэн дээрээ хүн гээшэ, эхэ, эсэгынгээ ашыень хэзээдэшье харюулжа шадаагүй юм. Буддын шажанай ном соо хүн гээшэ зүүн мүрэ дээрэ эхэеэ, баруун мүрэ дээрэ эсэгэеэ һуулгаад, хэды һайханаар харууһалаашье һаа, ашыень хүсэд харюулаагүй байдаг гээд бэшэгдэнхэй байдаг.

Хүнэй наһан тиимэшье ута бэшэ. Талада ургажа байһан сэсэгтэл, тогтоогдомол сэг соогоо һалбараад һалашаха. Энээхэн үе соогоо бүхы арад түмэндэ, энэл орон дэлхэйдээ һайн һайхан мүр ула үлөөхын түлөө хүн бүхэнэй тэмсэдэг һаа гэжэ һанагшаб.

Урда сагта манай буряадуудта үндэр наһатайшуулай сугларжа байха тусхай гэр байгаагүй. Энэ хаанаһаа, ямар ушарһаа бии болооб? Нэгэдэхеэр, залуушуул айл бүлэ бо-

хэ, һайн һайхан ёһо заншалдаа һургахые арсагшад наһатайшуулайшье дунда дайралдаха. Зүгөөр иимэ хүн жэшээлэшэгүй үсөөн байдаг.

Үхибүүдэй мүнөө үеын хүмүүжүүлгэ урдынхиһаа муу гэхын аргагүй. Зүгөөр эндэ зарим һайн талань анхарагданагүй. Мүнөө үхибүүд хуушанай һайн һайхан жама ёһоор сахиһан үбгэн аба, хүгшэн эжыһээ холодуулагданхай хүмүүжүүлэгдэнэ. Үхибүүн аманда орохоһоо хойшо үндэһэн хэлэеэ, тэрэ хэлэн дээрэ дууладаг ирагуу гоё дуунуудые шагнажа, үндын боргожоходоо түрэлхи хэлэндээ, ёһо заншалдань түргэн дадажа ороно. Жэшээ болгон нэгэ ушар хэлэһүү. Эхэ, эсэгэ хэзээдэшье үхибүүгээ хорижол, бү тии, бү ии гэжэ байдаг. Бү бари, бү ошо гэжэ хорижо хүмүүжүүлхэдэ үхибүүн журамтай болохогүй. Манай эжы үхибүүн ябахадамнай ондоохоноор һургадаг бэлэй. Үбһэ хуряалганай үедэ бухал доро байрлаһан талын

хулганаагай гүлгэ харабал, һонирхожо, олзуурхажа гэртээ абаашахадамнай эжымнай хараһаар лэ «һүү, энээниие яахаяа асараабта, эжынь хүбүүгээ үгылөөд бархиржа байһан байха, түргэн абаашажа байрадань табигты» гэхэл даа. Үнэхөөрөө бидэ эжынгээ үгэдэ этигэжэ, алдуугаа заһахые оролдогшо һэмди. Зунай сагта гоёл һэмнай даа. Наадажа ябахадаа шубуухайн уурхай сооһоо дальбараа абаад ябахыемнай хараа һаа, «хүбүүмни, энэ дальбараагаа абааша даа, эжынь голохо, дахяад бү абаарай» гэхэ. Иигэжэ хориходонь үхибүүд бидэ зүбөөр ойлгоод лэ ябагша һэмди. Мүнөө үеын эхэ, эсэгэнэр үхибүүгээ иимэ заншалаар һургажа, хүмүүжүүлдэг һаань, ашатай, үрэтэй байха бэлэй.

Һүүлэй жэлнүүдтэ манай Ивалгын ба Агын дасангай ламанарай эб найрамдал бэхижүүлхэ талаар ябуулһан хүдэлмэри ехэ. Манай түлөөлэгшэд — ламанар уласхоорондын олон конференци, симпозиумуудта эдэбхитэйгээр хабаадалсана. Нёдондо манай бүлэг ламанар Японидо үнгэргэгдэһэн уласхоорондын конференцидэ хабаадаа һэн. Тэндэ дэлхэйн 27 ороной түлөөлэгшэд, эрдэмтэд, буддын, христиан, ислам болон бусад шажантан суглараа бэлэй. Тиихэдэ хирэхирэ болоод лэ Түбэд, Хитад, Вьетнам оронуудаар ошодогбди. Тэндэхи ламанартай эб найрамдалай мандахын түлөө мүргэл хэгдэдэг. Урзэнда жэл Америкын Лос-Анджелес хотодо совет делегациин бүридэлдэ орожо ошоо һэм. Тэндэхи дасан соо үнгэрһэн хуралда хабаадаа бэлэйб.

СССР-тэхи Буддын шажанай түбэй управлениидэ мэдэлтэй дасангуудһаа жэл бүри эб найрамдалай жасада 30 мянган түхэриг мүнгэн оруулагдадаг. Нёдондо 60 мянган түхэриг мүнгэ оруулаа һэмди. Тэрэ мүнгэнэй хахадынь үбшэн үлбэр бэетэй, үндэр наһатай, гансаардаһан, мүн үргэхэ, харюха хүнөө алдаһан айл бүлэнүүдтэ туһаламжа болгогдон зорюулагдаһан байха. Урдандаа мүнгэ оруулаад лэ бүхы хэрэг дүүрэдэг ааб даа. Мүнөө ондоо болонхой. Манай мүнгөөр 13 райондо үбшэлһэн, үтэлһэн хүн зондо туһа хүргэхэ (ородоор, «Сестры милосердия» гэдэг) 15 хүн тулюур туйган һуудал байдалтай айлнуудта ошожо, эмшэлхэ, сэдьхэл һанааень заһаха хүдэлмэри ябуулна. Зарим ушарта эдеэ хоолшье хүдалдажа абаад, асаржа үгэдэг байха. Мүнөө Баунтын, Ивалгын, Хэжэнгын болон бусад районуудта «Энэрхы сэдьхэлэй» бүлгэмэй патронажна сестранууд үндэр наһатай, гансаардаһан, үлбэр бэетэй үбгэд, хүгшэдые харууһална.

Гадна манай ламанар музейнүүдтэ, эрдэмтэдтэ ехэ туһа хүргэдэг. Бүри урдандаа агууехэ аяншалагшад дасангай мүнгэ зөөри ашаглаадаг байһан гээд түүхын баримтанууд соо хэлэгдэдэг. Магад ойрын жэлнүүдтэ манай дасан хари гүрэнүүдэй нэгэнһээ өөрынгөө мүнгэн зөөрөөр компьютерна класс түхеэрхээр хэрэгтэй зүйлнүүдыень худалдажа абаад, нэгэ һургуулида бэлэглэжэшье болохо аалам.

Мүнөө манай орондо Буддын шажантан мүргэл хэхэ аргатай болобо. Энэ аргыень улам үргэдхэхөөр Шэтын областьдо Сүүгэлэй дасангай байшан мүргэлшэдтэ үгтөө. Тиихэдэ Хальмагай АССР-тэ, Москвада мүргэл хэхэ гэр байгуулагдаба. Мүн Ленинградтахи Буддын шажанай дасан һэргээгдэжэ, тэндэ зүүн зүгэй арадуудай буддын шажантан, диилэнхидээ Ази түбиин оронуудай студентнэр мүргэл хэхэ аргатай болобо.

Манай дасан ородой православна шажантай нягта холбоо барисаатай юм. Хэрэгтэй үедэнь мүнгэ зөөрэөршье туһалнабди. Дасандамнай ганса буряадууд бэшэ, мүн лэ ородууд, бусад яһанай хүн зон олоороо ерэжэ, хэрэгээ бүтээлгэнэ, түбэд аргаар бэлдэгдэһэн эм дом абажа бэеэ эмшэлүүлнэ.

Буддын шажан эртэ урда сагта мундэлһэн ааб даа. Мүнөө гансашье зүүн зүгэй арадуудай бэшэ, харин дэлхэйн дэлгэрэнгы шажанай нэгэн болонхой. Юуб гэхэдэ, нёдондо далай лама Тензин Гиастодо эб найрамдалай Нобелевско шан барюулагдаа ха юм. Мүн энэ жэлдэ ЮНЕСКО-гэй үүсхэлээр «Монголой нюуса тобшын» 700 жэлэй ой тэмдэглэгдэхэнь. Иимэл даа миниин программын гол удха. Би өөрын засагтай, хүтэлбэрилэгшын тушаалтай бэшэ гээшэб. Тиимэһээ һунгагшадтаа нютаг нугадань шэнэ барилга хэхэ, хэрэгтэй шухаг юумыень оложо, эрилтыень хангахаар найдуулха аргагүй байнаб. Энэ байдалыемни һунгагшадни мэдэхэ ёһотой гэжэ тухайлнаб.

Буряадуудай тэмдэглэдэг сагаан һарын һайндэр ойртожо байна. Мүнөө сагаан морин жэл, һайн жэл орохонь. Шэнэ жэлээр Таанадаа амаршалха зуураа энхэ тайбан, золтой жаргалтай ажаһуухыетнай, һанаһан хэрэгтнай бүтэмжэтэй һайн байхыень үреэнэб. Энэ дэлхэйдэмнай эбтэй байхаһаа үлүү һайхан жаргал үгы гээшэл даа.

УЛАСХООРОН[ДЫН] ШЭНЖЭ[ЛГЭ]

ЭТИГЭЛ НАЙДАЛЫЕНЬ ХАРЮУ[...]

Байгша оной февралиин эхеэр Болгариин Коммунис партиин ээлжээтэ бэшэ XIV съезд хүдэлмэреэ түгэсхэбэ. Софи хотын Соёлой арадай ордон соо үнгэргэгдэһэн һүүлшын заседани 18 часай туршада үргэлжэлүүлэгдээ юм. Эндэ партиин хүтэлбэрилэгшэд һунгагдаһан байна бшуу. Һунгалта ёһотойл демократиин оршон байдалда үнгэргэгдэжэ, партиин дээдэ тушаалые Александр Лилов ээлхэ болобо гээд мэдээсэгдэбэ. Партиин дээдэ соведтэ 153 хүн һунгагдаа. Эндэ ажахын ба партийна хүтэлбэрилэгшэд, армиин табан түлөөлэгшэ бии. Харин гүрэнэй аюулгүйн байдалые сахигшадһаа гансал дотоодын хэрэгүүдэй министр ба тэрэнэй орлогшодой нэгэниинь лэ түс соведтэ оруулагдаа юм.

Партиин хүтэлбэрилхы органиие һунгалта онсо удха шанартай байбашье һаань, съездын гол дүнгынь гэхэдэ, гансашье энэ үйлэ хэрэг бэшэ ааб даа. Эндэ сугларһан делегадуудай тэмдэглэһэнэй ёһоор, съезд хадаа орон дотор тохёолдоһон туйлай хүндэ хүшэр үедэ зарлагдаа гээшэ. Болгариин экономическа, политическэ байдалынь орёо хүндэ. Иимэ байдал удаан болзорто үргэлжэлүүлэгдэхэгүй бшуу. Арад зондошье, орондошье, партидашье тон ехэ хохидол асаржа болохо ха юм. Тиимэһээ ГДР-тэ, Чехословакида, Венгридэ, Польшодо, Румынидэ боложо байһан үйлэ хэрэгүүдһээ зүб тобшолол хэгдэхэ зэргэтэй гээд съезд дээрэ заагдаа бшуу. Мүнөө үедэ Болгариин Коммунис парти орониие хүтэлбэрилжэ шадаха гү, Болгари социализмын замаар дабшаха гү гэһэн асуудалнуудта харюу үгтэхэ ёһотой болоод байгаа ха юм. Ушар юуб гэхэдэ, Живковэй орониие хүтэлбэрилхэ үедэ, партиин нэрэ хүндэ унаһан байна бшуу. Олониитын һанал бодолые элирүүлхэ зорилготойгоор асуудалнуудые табихада, харюу үгэгшэдэй 23,4 процентнь лэ БКП-дэ этигэдэг байһанаа мэдүүлээ юм. Харин тиихэдэ дүрбэн һараһаа бага саг орон дотор түрүүшынхиеэ демократиин гуримаар үнгэргэгдэхэ һунгалта болотор үлөөд байна бшуу. Энэ һунгалтада коммунистнуудһаа гадна тэдэндэ зүришэлдөөтэ хүсэнүүд, Болгариин газар элдүүрилэгшэдэй арадай союз бэлдэнэ ха юм.

Иимэ сагай тохёолдоод байхада партиие шэнэдхэхэ, тэрэнэй зэргэнүүдые сэбэрлэхэ, һунгалтада бэлэдхэлэй үедэ шэнэ платформо дурадхаха хэрэгтэй болоно ха юм. Тиэд энэ асуудалнуудые [...] шиидхэжэрхибэ гээд [...]

Съездын һүүлээр А[...] налистнуудтай хөөр[...] дээрэ орон, общество[...] шье талаһаань һайна[...] даа гээд тэмдэглэбэ. П[...] шэнэдхэхэ талаар демо[...] манифест баталагдаба[...] носхоо юм. Энэ докум[...] шэнэ түхэлэй, демо[...] парти болохонь гээд [...] дээрэ партиин шэнэ У[...] БКП хадаа шэнэдхэгд[...] гээд энэ хуралдаан д[...]

Съездын делегадуу[...] дефчев үгэ хэлэхэдээ[...] дэнэй найдалые харю[...] нэдхэлгын замда гар[...] байна.

Гэхэтэй хамта зарим[...] хидаал адли өөһэдын[...] дал тухай хөөрөөд, м[...] гуйһан байха юм. Съ[...] урда тээхи платформ[...] рэниие зохёохо коми[...] гээд олонхи делега[...] байһанаа мэдүүлбэ.

Тиимэһээ энэ хурал[...] нэхэеэ яараһанай [...] Орониие, партиие, об[...] байдалһаа гаргаха зам[...] далда нэгэ хэды саг[...] рюу үгтэхэнь ойлгосо[...] ниие хүтэлбэрилжэ я[...] мэһээ ороной социал[...] далые һайжаруулха, [...] хүн зониие оруула[...] хабаадуулха талаар [...] зэ гэжэ болгариинх[...] Арадай Республикые [...] энэ орондо политиче[...] бодол баримталагша[...] олондо мэдээсэлые, [...] дань хүгжөөхэ гээшэ [...] мүн гэжэ арад зон [...] зарим тэды хэмжээн[...] нагүй. Тиимэһээ Але[...] дээрээ түгэсхэлэй үг[...] хүндэ хүшэр үеын то[...] зоной этигэл найда[...] үргэн ехэ хүдэлмэри[...] гэжэ онсолоо.

США: СЭРЭГЭЙ БЮДЖЕТ ХОРОО[...]

1991 оной сэрэгэй бюджедэй проектые США-гай оборонын министр Ричард Чейни гэгшэ олоной һонорто табиба. Тэрэ хамта дээрэнь 306,9 миллиард доллар сэрэгэй гаргашануудта һомолхые дурадхаба. Тэрээн соохоо Пентагоной бюджет 295,1 миллиард долларто хүрэхэ юм. Энэнь байгша онойхитой сасуулбал, 2,6 процентээр бага болоно гээд соносхобо.

Ерэхэ дүрбэн жэлэй туршада Баруун Европын, Урда Корейн газар дайда дээрэ байрладаг 12 бааза дээрэ сэрэгэй хүдэлмэри ябуулагдахаяа болихо, США-да түхеэрэгдэһэн 35 бааза хаагдаха, шэнэ түхэлэй буу зэбсэг гаргаха талаар хараалагдаһан 20 программаһаа арсаха тухай Чейни мэдүүлээ гээшэ. Энэнь һайн лэ ха юм даа. Гэбэшье США-гай президент Дж. Буш национальна аюулгүйн байдалые хамгаалха, вице-президент Д. Куйэл гэгшэ «совет заналтые тоогоогүй байжа болохогүй» гэжэ хэлэбэд. Оборонын министр Ричард Чейни мүн лэ «совет занална» тухай дурдаһан байха юм.

Тиэд хараад үзэхэдэ, нэгэ талаһаа сэрэгэй гаргашануудые хороохо тухай хэлэһэн аад, нүгөө талаһаа хуушан лэ хараа шэглэлээ США-гай хүтэлбэрилэгшэд баримтална бшуу. Эндэ сэрэгэй талаар шэнэ политика тухай хэлэгдэнэ бэшэ, харин мүнгэ тангые ехэл бодомжотойгоор гаргашалагдаха тухай хэлэгдэнэ.

Хаагдаха гэһэн сэрэгэй баазануудынь «хуушаржа», Пентагондо «хэрэггүй» болоһон байна. Тиигээдшье газар дайдыень ээлһэн оронуудай түлөөлэгшэд түс баазануудые үгы хэхын тула үргэн тэмсэл ябуулна ха юм. Иимэ тэмсэл Великобританида, ФРГ-дэ, Италида ба Грецидэ ябуулагдана бшуу.

Техническэ талаар [...] программануудай бэ[...] ха юм. Тэдэнэй орон[...] бусад зүйлэй прог[...] ехээр хандуулагдаха [...] зар дээрэ тодхогдо[...] рондо ниидэхэ бэл[...] дые, стратегическэ [...] дээрэһээ табигдаха [...] нүүд нэн түрүүн анха[...]

СОИ программа [...] ард доллар гаргаш[...] на. Энэнь байгша он[...] миллион доллароор [...] түхэлэй стратегичес[...] дые, уһан доогуур [...] дент» онгосо бүтээл[...] лар, «Трайдент-2» ту[...] гэдэ 1,7 миллиард [...] табигдана. Гадна «Ми[...] тегическэ ракетэ, ту[...] дээрэ тодхогдодог [...] скэ 12 ракетэ, дали[...] мүнгэ танга һомоло[...]

Эдэ тоо баримта[...] дэ, Пентагон буу [...] гүй. Тэрэ уласхоор[...] дадаха һэдэлгэ гар[...] США-гай конгресс[...] Тиимэһээ республи[...] дууе олоор абахы[...] нууд хороогдобо [...] хые оролдоно бшуу.

ҮБЭР-МОНГОЛОЙ ҮРГЭН ДАЙДАДА

Доржоханда Цынгуевна Цынгуева уужам дэлгэр Урта нютагта ажаһуудаг. Багшын мэргэжэлтэй хүн тула наһанайнгаа ехэнхи хубиие ургажа ябаһан эдир үетэниие хүмүүжүүлхэ нангин хэрэгтэ зорюулһан байна. Түрэлхиин бэлигтэй, зугаа нааданда дуратай хүн юм. Уран шүлэгэй долгин дээрэшье улад зонтоёо хөөрэлдөөдшье туршадаг. Тиимэл байхалаараа, Доржоханда Цынгуевна Монгол, Хитад ороноор аяншалжа ерэһэн тухайдаа уянгата һайханаар замай тэмдэглэл бэшээд, манай тусхай корреспондентдэ тэрэнээ дурадхаһан байна. Мүнөө шэнэ автортаа үгэ үгэнэбди.

Замай тэмдэглэл

Үнгэрэгшэ зун түрэл саданарайнгаа уряалаар Монгол һайхан ороноор, Хитадай арадай республикын Хүлэн Бүйрэй аймагаар аяншалжа ерэхэ аза талаанда хүртэһэн байнаб. Хүршэ оршодог орон тухайдаа бүри урдандаашье бодомжолдог, аргын олдобол, тиишэ ошожо ерэхэ хүсэлтэй байһанаа мүнөө нюунгүй хэлэһүүб.

Хүхэрэн байгаа аяар холын
хизаар руу
Хүбэн үүлэд яаран-яаран
тэгүүлнэд.
Хүндэ ашаагаа даажа ядан
хүльбэрһөөр
Хүхэ тэнгэриин орьёл өөдэ
жүдхэнэд.

Миниин хүсэл бодол эдэ үүлэдтэл, мүн лэ холын хизаар тээшэ зоринхой. Бидэнэй эгээл замдаа гараад ябатарнай, зунай тэнгэри гэнтэ бүрхэжэ, аадар бороо хүнэгөөр адхаба. Аянда зориһон хүн түрэл дайдынгаа бороодо сүршэгдэхэдөө, азатай ябадаг гэһэн арадай сэсэн үгэ ухаандаа оруулжа, сэхыень хэлэхэдэ, урмашабаб. Үнэхөөрөө, Монгол, Хитад оронуудаараа аяншалгамнай тон урагшатай байгаа гээд урьдшалан хэлэһүү. Зүгөөр бүхы хараһан үзэһэн тухайгаа хөөрэхын аргагүй. Тиимэһээ тон сэдьхэл зүрхыем ээлһэн, миниин анхарал татаһан зүйлнүүд тухай уншагшадтай хубаадалдаха хүсэлтэйб.

Өөрын энхэргэн нютагһаа хариин гүрэнэй алтан хилэ дабажа гарахадамнай, одоошье урдамнай заха хизааргүй, нэлэнхы уужам дайда энгэрээ сэлин маниие угтаба. Энэл даа түүхэтэ Монголой үргэн тала. Хаана холо нюдэнэй хараагай арай гэжэ хүрэмэ газарта ошожо, огторгой тала хоёр ниилэшэхэ юм. Талын зүргэ харгыгаар урагшаа дугшажа ябахада, заха хизааргүй ехэ далай дээрэ далбагата онгосоор тамаржа ябаһандал болоо һэм. Тиэд ногоон далай эбхэрэн, үнгын сэсэг набша долгилон байхадаа, талада түрэһэн, үдэһэн миниин сэдьхэл хүдэлэнгүй яахаб даа!

Харгын хажуугай добуун дээгүүр, бутынгаа дэргэдэ тарбагад олоороо гошхоролдонод. Урдуурнай, харгы хүндэлэн зээрэн инзагаяа дахуулаад, һомон шэнги хурданаар үнгэрнэ. Үндэр ногоондо бэлшэжэ ябаһан боро гүрөөһэд маннаа сошоһон янзатай хажуу тээшээ халба һүрэнэд. Хирһа, арааташье ута һүүлээрээ газар шабхадан, дурата дурагүй шогшонод. Алаг дааган хурабшын тухай гүлгээ гэдэһэндэхи сүүмхэдээ хадагалаад, манаар адли урагшаа соёрхо юм. Тэдээнһээ үлэхэгүй гэһэндэл, заряа, доргоншье һаа, харгы хүндэлэн хаана. Хадын ама сагаан бүргэд хүһөө шулуун дээрэһээ хаймадан, нютаг оронойнгоо амгалан байдал сахина хэбэртэй. Ябаһаар байтарнай, одоошье хаана холо, сэсэрлиг ногооной дунда, марса хужараар элбэг нуурай эрьедэ дүн сагаан һэеы гэртэй хотон айлнууд харагдаха юм. Эдэ айлнуудһаа тээ саанахана мантан томо һүүлнүүдээ даажа ядан, монгол үүлтэрэй хонид буржагар сагаахан хурьгадаа хүхүүлэн, марсада хургэнад. Адуун һүрэгынь уһалууриин газар шадар тиирэнэд. Тэмээд буйр сагаан нуурай эрьеһээ ботогохонуудаа дахуулан саашалнад. Тобир тартан үхэр малынь шэмэтэй ногоондо һамааран бэлшэнэд. Ямаан һүрэгшье хөөрхэн эшэгэдээ дахуулан, марса хужартай уһалууриһаа хажуу тээшээ заларнад.

Хэдэн арбаад жэлэй саада тээ манай нютагташье иимэ зураглал хаража боломоор байгаа гэжэ һанахада, сэдьхэл бүрхэхэ юм. Тоонто дайдадаа, эхэ байгаалидаа эзэн бусаар хандадаг байһанаймнай эсэстэ жэнхэни буряад нютагаймнай эдэ баялигууд үндэһөөрөө хосороо ха юм даа.

Зунай һайхан сагта зуһалан буусадаа буугаад, һэеы гэрэйнгээ үрхэ хойшонь татажа, хаягаа дээшэнь шуужархёод байһан айлтай золгоходо намда одоошье аятайгаар үзэгдөө һэн. Энгэртэй буряад дэгэлтэй, дэнзэтэй хилэн тойробшо малгайтай, 50 гарамгай наһанай талын малша хүдэр улаан хүн маниие угтан энэ гэрһээ гараба. Урда холын буряад зоной заншалаар туруугаа доошонь буулгажа, бултантаймнай мэндэшэлэлдээд, альгаа дэлгэн гэртэ орохые уриба.

Гэрэй эзэн эхэнэр маниие үүдэндээ угтан абаад, хоймор талаар һуухые хүндын ёһоор уриба. Тэрэ дороо халуухан сайгаа аягалжа, манда үни холо мартагдаһан буряад зоной ёһо гуримаар зүүн гарайнгаа альгые дэлгэн, баруун гарайнгаа тохоног дүнгэжэ, доро дохин, сай барихые уряалба. Урданай набтархан табюур дээрэ

сагаан эдеэн табаг: үрмэ зөөхэй, айрһа хурһан табигдаба. Удаань гэрэй эзэн үргэн ехэ хөөрөөгөө эхилхэ юм. Хойшодоо Монгол оронойшье, Шэнэхээнэйшье үргэн дайдада иимэ уулзалганууд олон тохёолдоо. Анханда Ага нютагһаа гаража, холын энэ орондо нютагжаһан буряадуудай түрэл арадайнгаа ёһо заншал тон наринаар сахижа ябаһан ушар намайе урмашуулдаг, мүн голхоруулдагшье байба. Ушарынь, округтомнайшье, Буряад орондошье ёһо заншалаа мэдэхэ зон тон хомор үлөө. Тиимэһээл, Монгол орон, Шэнэхээн нютаг ошожол, түүхэ домогоо мэдэжэ абаха, арадайнгаа заншал һөөргэнь бусааха аргатай байнабди гэжэ энэ аяншалгын үедэ ото һэтэ бодомжолжо ябабаб. Тэндэ ажаһууһан айл, хүн бүхэн тала шэнги дэлгэр һайхан сэдьхэлтэй юм байна гэжэ илангаяа бүхөөр ухаандаа хадуужа абааб. Эдэнэр үни холоһоо үбгэ эсэгэнэрэйнгээ эрхилжэ ябаһан ажалые үргэлжэлүүлэн, табан хушуу мал үдхэн, үргэн баян таладаа тэдэнээ бэлшээһээр. Буряад зоной үмдэдэг, эдлэдэг хубсаһа хунар, шэмэг зүүдхэл мүнөө болотор орхёогүй зандаа. Дуулга, һиихэеэ шэнхинүүлэн, шэмэг зүүдхэлээ ханхинуулан, шүрэ, хубаар шэмэглэһэн дэнзэтэй тойробшо малгайгаа гартаа абажа, тэдэнэй доро дохин мэндэшэлхэдэнь, аятай мэдэрэлдэ ээлэгдэжэ, иимэ мүрнүүдые бэшэбэб:

Үг гарбалта
Ууган буряад араднай
Үни холын
Үбгэ эсэгын һургаалтай.
Элинсэг хулинсаг
Эмгэн эхын үлөөһэн
Эгээл нангин
Эбдэршэгүй хатуу заяатай:
«Аха зоноо
Аргагүй ехээр хүндэлхэ,
Аба эжыгээ
Альган дээрээ үргэхэ,
Үншэн, үреэһэн,
Үлгэ һалга зониие
Орхёод гаража
Огто болохогүй»— гэһэн
Үе сагай
Үнэтэ һайхан заршам
Урдын урдаһаа
Энэ хүрэтэр асарһан
Булган хамсыта
Буряад зомнай һайхан лэ!
Баян дэлгэр
Гурим ёһын булаг лэ!

Монгол, Хитад ороноор аяншалхадаа, угсаатанайнгаа заншал наринаар сахин һууһан буряадуудай урда гүн сэдьхэлһээ һүгэдэн ябаһанаа үшөө дахин мэдэрнэб. Энээхэн замайнгаа тэмдэглэлэй эсэстэ Хүлэн Буйрэй аймагай Эбэнхын хушуунай Шэнэхээнэй буряадуудай байдал харуулһан гэрэл зураг та бүгэдэндэ дурадханаб.

Д-Х. ЦЫНГУЕВА,
багша.

Агын Буряадай автономито округой Могойтын районой Урта һуурин.

ЗУРАГ ДЭЭРЭ: сүлөөтэ Шэнэхээнэй хүбүүд, басагад.

Сэнхир экран

НЭГЭДЭХИ ПРОГРАММА

МОСКВА. 12.25 — Хүүгэдтэ зорюулагдаһан дамжуулга. 13.25 — Соносхолнууд, мэдээсэлнүүд. 13.30 — Время. 16.30 — «Немухинские музыканты»— үхибүүдтэ фильм. 17.40 — «Зачем ты строишь этот дом» — баримтата фильм. 18.00—«Хоор болбн бидэ». 18.40—«Газар дэлхэй — манай хамтын ажал» — фотоконкурс. 18.45 — Философиин асуудалаар хөөрэлдөөн. 19.30 — Время. 20.00 — «Соведүүдтэ — засаг». 20.30— Танилсагты: уран зурааша Теймураз Мурзанидзе. 20.50 — «Противостояние» —5 серитэй уран һайханай фильм. 3-дахи сери. 22.00 — Время. 22.30 — Шухала асуудалаар хөөрэлдөөн. 22.45 — «Миниин Чайковский», РСФСР-эй арадай артист, пианист М. Плетнев хөөрэнэ. 23.45 — «Үйлэ хэрэгүүд ба һанамжанууд». Совет-англиин программа.

ХОЁРДОХИ ПРОГРАММА

МОСКВА. 12.05 — Француз хэлэн дээрэ баримтата фильмүүд. 12.35 — Хүгжэм. 6-дахи класс. 13.05 — «Хождение по мукам».—уран һайханай фильм. 7-дохи сери. «Катя». 14.20 — Ритмическэ гимнастика. УЛААН-ҮДЭ. 17.35 — Киногоор аяншалгын альманах. 17.55—«Пламя», «Контингент» — баримтата фильмүүд. 18.55 — Байгал. 19.20 — «Зүүн Сибирь» — киножурнал. 19.30 — «Байгалай үмэнэхи газар дээрэ». РСФСР-эй арадай депутадуудта кандидадууд Л. К. Литвин, М. А. Спасов хоёр дамжуулгада хабаадаха. 20.15 — «Миниин хараа шугам». Буряадай АССР-эй арадай депутадуудта кандидадууд А. Л. Гусев, В. В. Харлов, Б. Г. Кириков, С. Н. Щеголев гэгшэд дамжуулгада хабаадаха. 20.45 —Шэнэ һониин (буряадаар). МОСКВА. 21.00 — «Амгалан нойрсогты, багашуул!». 21.15 —Соносхолнууд, мэдээсэлнүүд. 21.20 — «Чемоданчик» — баримтата фильм. 21.30 — Гүрэнэй А. С. Пушкинай нэрэмжэтэ уран зурагай искусствын музейдэ декабрь соо болоһон үдэшэнүүд. 3-дахи дамжуулга. 22.30 —«Копилка» — уран һайханай фильм. 1-дэхи, 2-дохи сери.

Кино, театрнуудта

Театр оперы и балета
Большой концерт мастеров искусств — в 19.

Русский театр драмы
Университет театрального искусства, Диоген — в 19-30.

«Дружба»
Сказка о мальчишке-кибальчише — в 10, Люби и верь (2 серии)— в 12, 15, 18-10, 20-50.

«Родина»
Оке и его мир — в 10, 16-10, И вся любовь — в 11-50, 14. 18-20, Меня зовут Арлекино (2 серии)— в 20-30.

«Прогресс»
Красный зал — Бей первым, Фреди!— в 9-40, 14-20, 19, Интердевочка (2 серии)— в 11-30, 16-10, 20-50. Зеленый зал — Месть и закон (2 серии)— в 10, 12-40, 15-20, 18-10, 20-50.

«Эрдэм»
Мультфильмы — в 9-40, Короткое замыкание — в 11, 12-40, 14-30, Жикина династия — в 16-20, 18, 20, 21-30.

«Октябрь»
До первой крови — в 9-50, 14, Зита и Гита (2 серии)— в 11-30, 15-40, 18-20, 20-50.

«Восток»
На златом крыльце сидели — в 15-30, В крайнем случае, я тебе ничего не скажу — в 17, 19, 21.

«Байкал»
Приключения Квентина Дорварда, стрелка королевской гвардии — в 18-30, 20-30.

НАШ АДРЕС:
670000, УЛАН-УДЭ
ул. Каландаришвили, 23.

Телефоны редакции: редактор—2-50-96, приемная —2-54-54, зам. редактора —2-68-08, зам. редактора —2-62-62, отв. секретарь —2-50-52, секретариат —2-66-76; отделы: партийной жизни и пропаганды —2-60-91, 2-56-23; промышленности и строительства—2-61-35, агропромышленный—2-64-36, 2-63-86; советского строительства и быта—2-69-58; культуры и школ—2-60-21, 2-57-63; информации —2-34-05; переводов —2-54-93; писем и селькоров — 2-67-81; корректорская —2-33-61; выпускающие —2-35-95; собственные корреспонденты: п. Баргузин —91-1-44, г. Северобайкальск — 35-73, п. Хоринск —55-6-99, г. Закаменск —31-61, п. Кырен —91-9-79, п. Агинское—3-40-69. Директор издательства—2-37-32, бухгалтерия —2-33-77, вахта —2-56-62.

Газета выходит 300 раз в год. Объем 2 п. л. Индекс подписки газеты 50901.

Газета отпечатан[а в Улан-Удэ]нской типограф[ии] издата Бурятской [...] ректор 2-40-45. Н-03346. Заказ №